

KALLIOPE

Austrija

Žene u društvu, kulturi i nauci

Žene su suviše često zaboravljane, previdane i marginalizovane u zvaničnoj historiografiji Austrije - što je činjenica koja daje još više značaja nastojanju ove izložbe da istraži proteklih 200 godina u svijetlu biografija značajnih Austrijanki - žena čiji su talenti, snaga volje i uporna hrabrost obogatili i oblikovali njihovu zemlju. Njihovi životi i njihov rad, koji su zaslužni za makar polovinu intelektualnog identiteta Austrije, ovdje će biti prepoznati u formi prominentnih primjera - sa punom sviješću o neizbježnim propustima, od kojih su neki neprihvatljivi, koje takva forma portretisanja podrazumijeva.

Ova izložba bavi se životnim pričama aristokratkinja, umjetnica, domaćica salona, naučnica, aktivistkinja za ženska prava, političarkama, glumicama, muzičkim umjetnicama, i rediteljicama u hronološkom slijedu. Na taj način formira se luk koji počinje u 19. vijeku i dolazi do današnjih dana. Čitavim putem evidentna je univerzalna tema borbe žena za emancipaciju, sa svim pobjedama i porazima koji su uz nju išli. Od čežnje za slobodom u vremenu bidermajera do našeg 21. vijeka mnogo toga je postignuto. Ali se takođe jasno vidi da istinska jednakost tek treba da se postigne i da zaista mnogo toga tek treba da bude urađeno na tom polju.

Tekst i istraživanje: dr Stefan Kutzenberger (Stefan Kutzenberger)
Dizajn i produkcija: Manfred Thumberger (Manfred Thumberger)
Svi sadržaji su u smislu autorskih prava pravno zaštićeni.
Copyright by Manfred Thumberger • mt@selenoart.com

austria kultur^{int}

Buđenje i poriv za slobodom

Ženska pobuna u vrijeme bidermajera

Održavanje porodične lagodnosti u privatnoj sferi smatralo se primarnim životnim ciljem građanske žene u vremenima oko 1800. godine. U suštini, njena sfera uticaja obuhvatala je domaćinstvo i materinstvo. Da li se ona svojom voljom ograničila na ovaj

„poziv“ – to nije bilo ni predmet rasprave, a njeno učesće u javnom životu, a kamoli u političkom, bilo je praktično nezamislivo.

Leopoldina

carica Brazila (1797–1826)

Život Marije Leopoldine Jozefe Karoline od Austrije (Maria Leopoldine Josepha Caroline von Österreich), kćerke Franje I (Franz I), bio je kratak i ispunjen patnjom. Iako obilježena posljedicama svog sumornog i nasilnog braka, ona je imala krajnje bitnu ulogu za sudbinu brazilske nacije. Maja 1917. ona se per procuracionem udala za portugalskog prestolonasljednika Pedra od Bragance (Kronprinz Pedro von Braganza), čija je porodica u Brazilu našla utočište od Napoleoneove okupacije Portugala. Lično se knez Meternih (Metternich) pobrinuo da dođe do ovog vjenčanja, koje je tada dvadesetogodišnju Leopoldinu odvelo u Rio de Žaneiro, gdje je zajedno sa suprugom rezidirala na portugalskom dvoru. Time je ona slijedila

svoje staleško određenje i namjenu, ali se tek dijelimično mogla posvetiti svojoj stvarnoj strasti – naučnom istraživanju. Pa ipak, to je nije spriječilo da u zemlju dovede mnogobrojne naučnike i da se – koliko je to bilo moguće – i sama bavi istraživačkim radom. Kao visokoobrazovana, inteligentna žena, ona je u političkim pitanjima neprestano djelovala kao savjetnica svog supruga, pa ga je 1822. i ubijedila da proglasi nezavisnost Brazila od Portugala. Ovaj spretni šahovski potez je na kraju doveo do krunisanja Pedra za cara Brazila, a Leopoldinu učinio caricom. Njen brak je u godinama koje su uslijedile bio vidljivo obilježen Pedrovim zlostavljanjem i nevjerstvima. Deset dana posle pobačaja osmog djeteta 1826. godine Leopoldina je preminula, pretpostavlja se uslijed posljedica zlostavljanja. Tridesetu godinu života nije napunila.

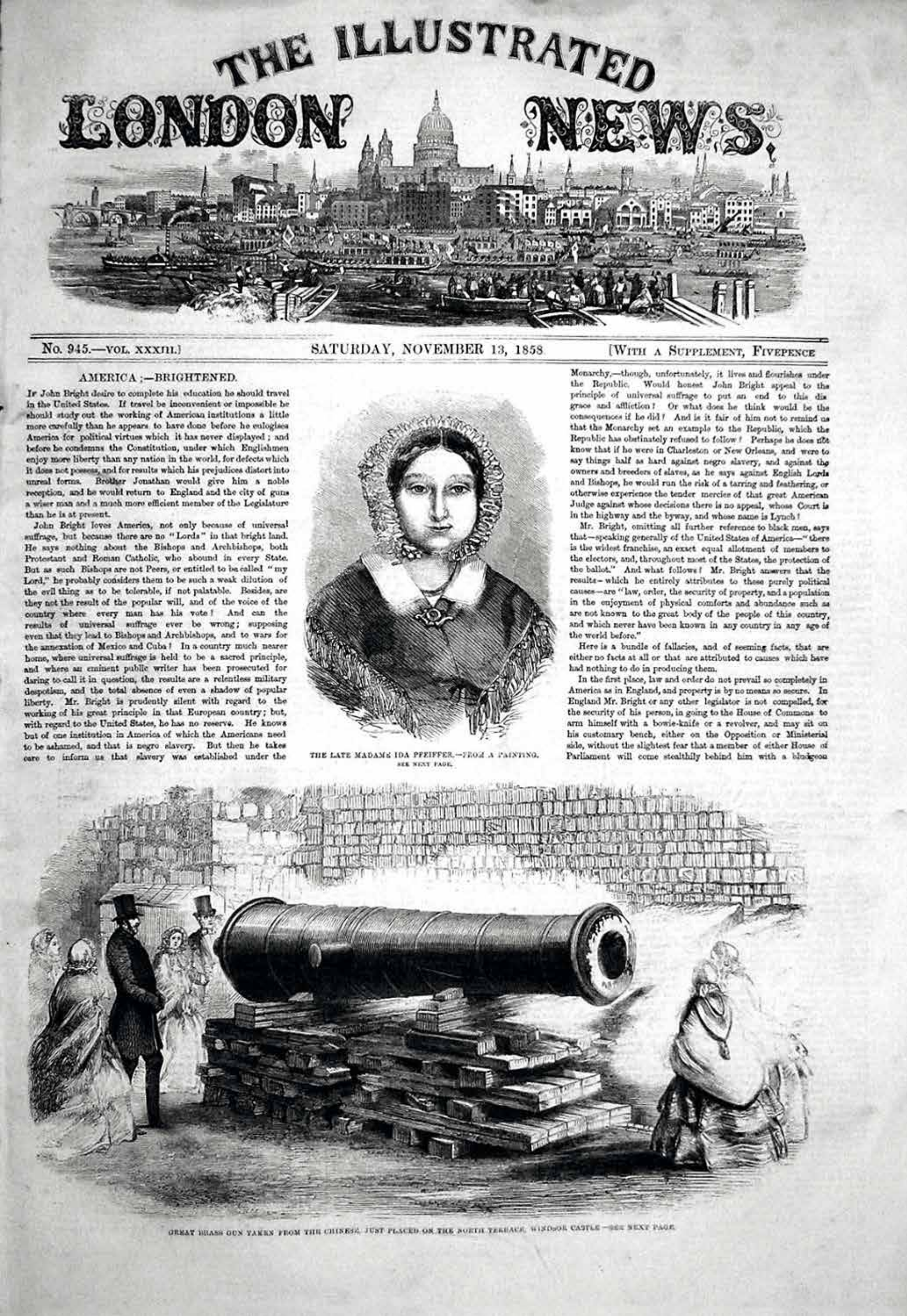
Ida Pfajfer (Ida Pfeiffer)

autorka putopisa (1797–1858)

Ida Pfajfer (Ida Pfeiffer), rođena Rejer (Reyer), kasno je počela da sledi svoj poziv. Djetinjstvo je provela uglavnom sa svojih petoro braće, sa kojima je dijelila kako odjeću tako i interese. Posle smrti oca, njena majka je, ipak, postavila sebi za zadatak da kćerku odgaja i oblači u skladu sa tadašnjim shvatanjima. Ipak, svoju Ida nikada nije izgubila robusnu i odlučnu narav. Ipak, ova je odlučnost opet izbila na svijetlo dana tek početkom njenih 40-tih godina, posle razvoda sa advokatom Markom Antoniom Pfajferom, za koga se sa 23 godine udala više zbog pragmatičnog promišljanja, nego zbog emocionalne povezanosti.

Ostvarujući svoje snove o putovanjima i istraživanju, prevazišla je svoj do tada jednostavan, ograničeni i dosadan, ali pouzdan život koji se odvijao po unaprijed određenim putanjama. Godine 1842. Ida Pfajfer se iz Beča otisnula na svoje devetomjesečno putovanje na Bliski istok. Odmah

zatim uslijedilo je njeno prvo putovanje oko svijeta. Između 1846. i 1848. godine posjetila je, između ostalog, Brazil, Čile, Tahiti, Indiju i Kinu, odakle je donijela zbirke insekata, biljaka i minerala, koje se dijelimično još i danas mogu vidjeti u Prirodnačkom muzeju u Beču. Tri godine kasnije krenula je na put da istraži i upozna Južnu Afriku, Jugoistočnu Aziju i Sjevernu i Južnu Ameriku. Njeno posljednje putovanje, 1856, odvelo ju je na Madagaskar, gdje je oboljela od malarije, pa je morala ranije da se vrati u Beč. Ubrzo po povratku, preminula je od posljedica bolesti. Ida Pfajfer je budućim pokoljenjima ostavila brojne putopise koji su imali veliku čitanost i time je mnogima postala inspiracija. Na inicijativu Aleksandra fon Humbolta (Alexander von Humboldt) primljena je u berlinsko „Geografsko društvo“ kao prvi ženski član, a u današnjem svijetu, zahvaljujući svojoj odvažnosti, ostaje poznata kao ličnost koja je svojom odvažnošću dala primjer prodora jedne emancipovane žene - svjetske putnice još u vrijeme bidermajera.

Karoline fon Perin (Karoline von Perin)

pionirka austrijskog pokreta za prava žena (1806–1888)

Sa svoje 24 godine ova se kćerka jedne dobrostojeće, aristokratske bečke porodice, sasvim u skladu sa svojim društvenim staležom, udala za barona fon Perin-Gradenštajna (von Perin-Gradenstein). Ali, njen suprug je rano preminuo, tako da je morala sama da podiže njihovih troje djece. Godine 1845. započela je ljubavnu vezu sa muzičkim kritičarem i nepokolebljivim zagovornikom demokratije Alfredom Julijusom Beherom (Julius Becher). Dana 21. augusta 1848. godine u Beču je prvi put došlo do demonstracija radnica, čija je ionako niska nadnica još dodatno smanjena. Jedne od slijedećih demonstracija ugušene su uz pomoć carske nacionalne garde oružanom silom - 18 ljudi je smrtno stradalo, a gotovo 300 je ranjeno. Kao reakciju

na ovaj događaj Karolina fon Perin osnovala je „Bečko demokratsko udruženje žena“. Za vrijeme Bečkog oktobarskog ustanka 1848. godine, ona je organizovala demonstracije ispred Bečkog parlamenta, nakon čega je udruženje prinudno rasformirano, a Karolina fon Perin i njen životni saputnik su uhapšeni. Julijus Beher je strijeljan po presudi prekog suda, a Karolina fon Perin je pretrpjela teško zlostavljanje od strane policije. Morala je da bez imovine i djece napusti Beč. U izgnanstvu u Minhenu napisala je svoje memoare „Neštampani zapisi“, u kojima se distancirala od Bečkog ustanka. Kada je posle toga dobila dozvolu da se vrati u svoj zavičaj, osnovala je tamo posredničku službu za zapošljavanje i povukla se iz javnog života. Njene demokratske i emancipatorske ideje bile su daleko ispred vremena u kojem je živjela. Nažalost, nije doživjela da bude svjedok cvjetanja sjemena koje je posadila.

Fani fon Arnštajn (Fanny von Arnstein)

domaćica salona i dama iz društvenih krugova (1758–1818)

O književno-muzičkom salonu Franciske „Fani“ fon Arnštajn se u Beču – prije svega u vrijeme Bečkog kongresa – govorilo na sva usta. Stilski orijentisan prema po uzoru na velike berlinske i pariske salone, ovaj je salon bio mjesto susretanja i okupljanja umjetničke, diplomatske i političke elite. U to vrijeme najpoznatija domaćica salona u gradu, Fani fon Arnštajn plijenila je svojim neuobičajenim šarmom, svojim gostoprimstvom i darom za podsticajnu i oštroumnu konverzaciju. U njene goste su se ubrajali, između ostalih, ličnosti kao Madam de Stal (Madame de Staël), Wolfgang Amadeus Mocart (Wolfgang Amadeus Mozart), Vilhelm fon Humbolt (Wilhelm von Humboldt) ili Vojvoda od Velingtona (Wellington). Godine 1776. Fani se, iz Berlina gdje je rođena, zajedno sa svojim mužem, bečkim bankarom Natanom Arnštajnerom (Nathan Arnsteiner), doselila u Beč, gdje je zbog jevrejske vjere bila suočena sa diskriminacijom i prezirom. Ona i pored toga cijelog života nije pokušavala da prikrije ni svoju religijsku pripadnost ni svoje prusko porijeklo, nego se dodatno trudila da poboljša odnose između ljudi hrišćanske i jevrejske vjere. Iako nije stvorila ni jedno literarno djelo, vrlo obrazovana i načitana Fani fon Arnštajn pominje se u mnogobrojnim zapisima svojih savremenika, koji su svi sa simpatijom govorili o njenoj

harizmi. Izuzetno je podržavala muziku i bila suosnivačica Bečkog društva prijatelja muzike, a njen salon bio je kamen temeljac bečke salonske kulture. Zajedno sa drugim poznatim domaćicama salona, kao što su Rahel Fernhagen (Rahel Vernhagen) i Henrijete Herc (Henriette Herz), Fani fon Arnštajn dala je suštinski doprinos emancipaciji, daljem obrazovanju i usavršavanju žena, prije svega Jevrejki.

Rahel Varnhagen

Henriette Herz

Madame de Staël

Tereze Krones (Therese Krones)

glumica i pjevačica (1801–1830)

Sa Terezom Krones, koju su kritičari kasnije nazivali samo „Krones“, scena starog bečkog Narodnog pozorišta je u svojim redovima imala apsolutnu miljenicu publike. Njene interpretacije uloga ovjenčane su najvećim mogućim pohvalama, a obožavali su je i zbog njenog šarmantnog, drskog temperamenta, udruženog sa britkim smislom za humor. Kad je imala pet godina, njen otac je sa ženom i dvoje djece, Terezom i Jozefom, osnovao putujuću glumačku trupu koja je nastupala po Moravskoj, zapadnoj Mađarskoj i Donjoj Austriji. Nakon što su se roditelji rastali, a time se i teatarska grupa raspala, Krones je prihvatila samostalne angažmane u Zagrebu, Gracu i Ljubljani, nakon čega je 1821. godine angažovana u Leopoldšteter (Leopoldstädter) teatru u Beču. Nije morala dugo da čeka kako bi postala popularna.

Portret Ferdinanda Georga Valdmilera

Svojim ulogama u operama Adolfa Bojerlea (Bäuerle) „Alina“ i „Lindana“ pridobila je bezrezervnu naklonost publike i od tog momenta Bečke pozornice više se nisu mogle zamisliti bez nje. Njen kolega glumac Ferdinand Raimund napisao je za nju ulogu Mladosti u svom komadu „Seljak kao milioner“ (Der Bauer als Millionär, 1827), sa kojom je dosegla najveći uspjeh. Njenu popularnost nije mogla umanjiti ni njena skandalozna afera sa lopovom i ubicom Severinom fon Jarošinskim (von Jaroszynski). Napustila je pozorište „Theater in Wien“ 1830. kako bi gostovala u pozorištu sličnog imena – „Theater an der Wien“. Ipak, tek dva mjeseca kasnije je iz zdravstvenih razloga morala da prekine ovaj angažman, a krajem iste godine je i preminula u Beču. Sjećanje na njenu fascinantnu i odvažnu glumu zadržalo se do današnjih dana.

Popucali steznici

Skrivanje i oslobađanje ženskog tijela

U toku 19. vijeka došlo je do snažne transformacije odnosa između polova. Promjene u tada prevladajućem stilu odijevanja alegorijski pokazuju šta je to značilo za žene. Što je više neka žena htjela da odgovori društvenim zahtjevima „skromnosti“ i „morala“, utoliko

je manje smela da dozvoli da njene prirodne obline budu vidljive. Ovo pokrivanje i prikriivanje žene smatralo se prirodnim, sve dok se nisu ukazale prve pukotine u važećem poretku, označavajući postepeni početak radikalnih društvenih promjena.

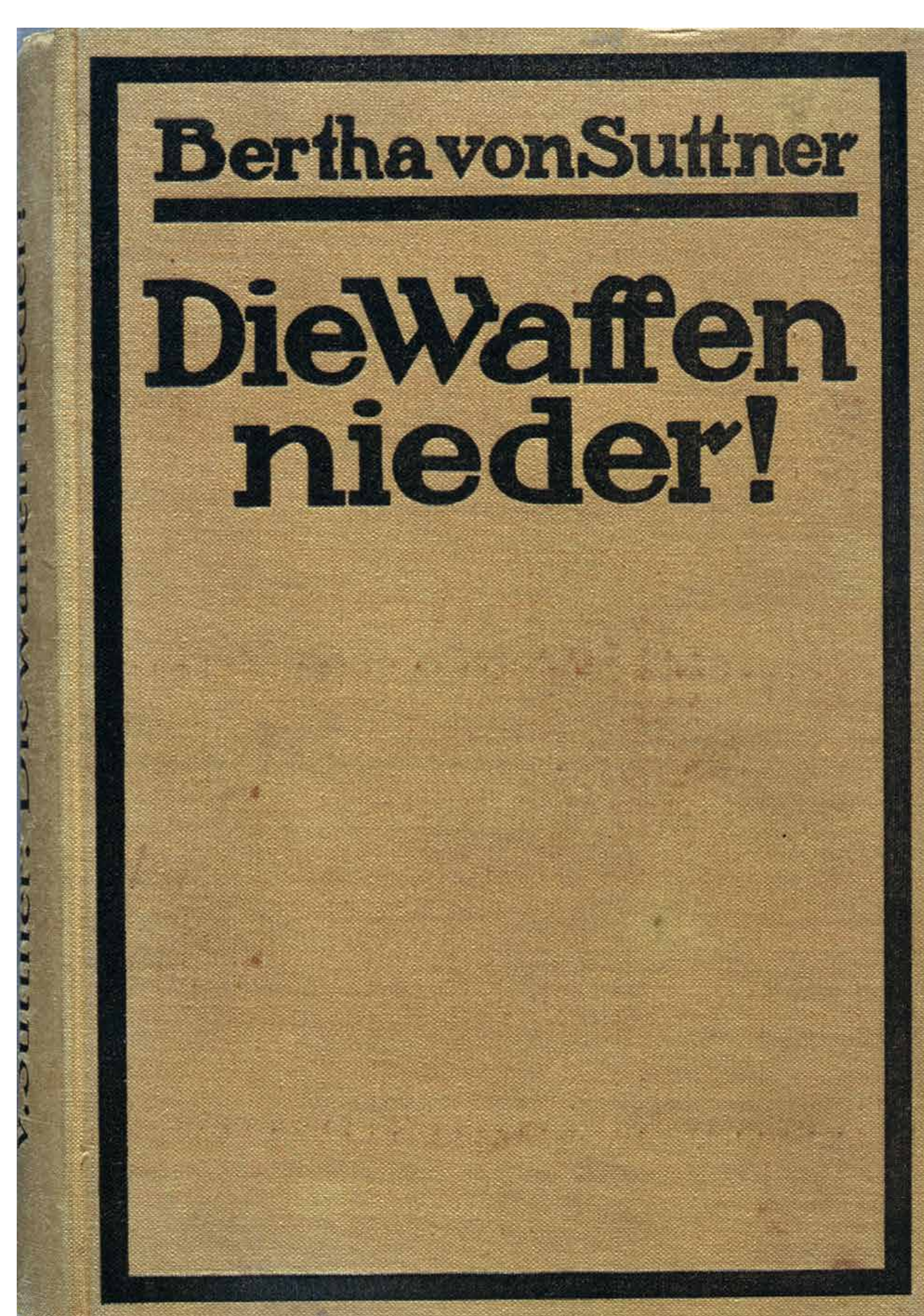
Emili Flege (Emilie Flöge)
modna kreatorka (1874–1952)

Vrlo brzo je Emili Flege u korsetu prepoznala simbol društvene „ludačke košulje“ u koju je gurnut njen pol. U ovim oklopmama od riblje kosti i čeličnih vrpca, žene su bile degradirane u tvorevine fantazije kojima je potreban oslonac, koje oduzimaju dah i kojima je oduzet dah. Ovom neodrživom stanju ona je suprotstavila takozvanu reformsku haljinu u novom stilu „racionalnog odijevanja“. U svom bečkom modnom salonu „Sestre Flege“, koji je zajedno sa svojim sestrama osnovala 1904. godine, prodavala je nestrukturirane haljine. Njen salon je uskoro postao vodeći modni centar Beča. Upošljavala je do 80 krojačica i održavala kontakte sa vodećim dizajnerkama Evrope, poput Koko Šanel (Coco Chanel). Kao prvo, žene moraju imati pravo da dišu, a sve ostalo sledi potom, mislila je Flege. Umjetnici Bečke secesije, i žene i muškarci, podržavali su njenu misiju. Arhitekta Adolf Los (Loos) pisao je članke protiv vladajuće ženske mode, a Koloman Moser (Moser), Gustav Klimt i drugi umjetnici „Bečke radionice“ (Wiener Werkstätte) skicirali su za nju haljine i nakit. Do Klimtove smrti 1918. godine, ona je ostala njegova najvažnija osoba od povjerenja. Godine 1938. morala je da zatvori modni salon, pošto je pripajanjem Austrije nacističkoj Njemačkoj izgubila najveći dio svoje klijentele. Preminula je 26. maja 1952. godine u Beču.

Roza Majreder (Rosa Mayreder)
umjetnica, aktivistkinja za prava žena (1858–1938)

Žena koja je vrlo rano ofanzivno zaplivala suprotno struji društvenog ograničavanja ženskog tijela bila je Roza Majreder. „Moja mržnja prema stezniku kao alatu za sputavanje vremenom je toliko narasla, da sam ga sa osamnaest godina jednostavno odložila“, pisala je ona. Time je ona te 1876. godine bila gotovo jednu generaciju ispred svog vremena. Godine 1902. bitka protiv steznika još uvijek je bila daleko od dobijene. Tada je Roza Majreder, koja je u međuvremenu postala članica „Opšteg austrijskog udruženja žena“, marta 1902. godine cio broj svog časopisa „Dokumenti žena“ posvetila ovoj temi. Uticajni ljudi iz svijeta kulture i medicine pisali su tamo protiv nošenja steznika jer su štetni po zdravlje. Ovaj broj je časopisu donio najveći uspjeh u toku postojanja. Roza Majreder bila je nadarena slikarka, čija su djela izlagana od Beča, preko Berlina čak do Čikaga, a kao jednako talentovana književnica, napisala je libreto za operu Huga Volfsa (Hugo Wolfs) „Der Corregidor“, a objavljivala je i novele i romane. Njena najveća snaga pokazala se u filozofskim i socijalno-naučnim esejima. U njima se ona protivila stereotipnim ženskim ulogama i diskriminaciji žena, stvarajući klasična djela, kao što su „O kritici ženstvenosti“ (1905), „Pol i kultura“ (1923) ili „Posljednji Bog“ (1933). Preminula je 1938. godine u Beču.

Berta fon Sutner (Bertha von Suttner)
književnica i aktivistkinja za mir (1843–1914)

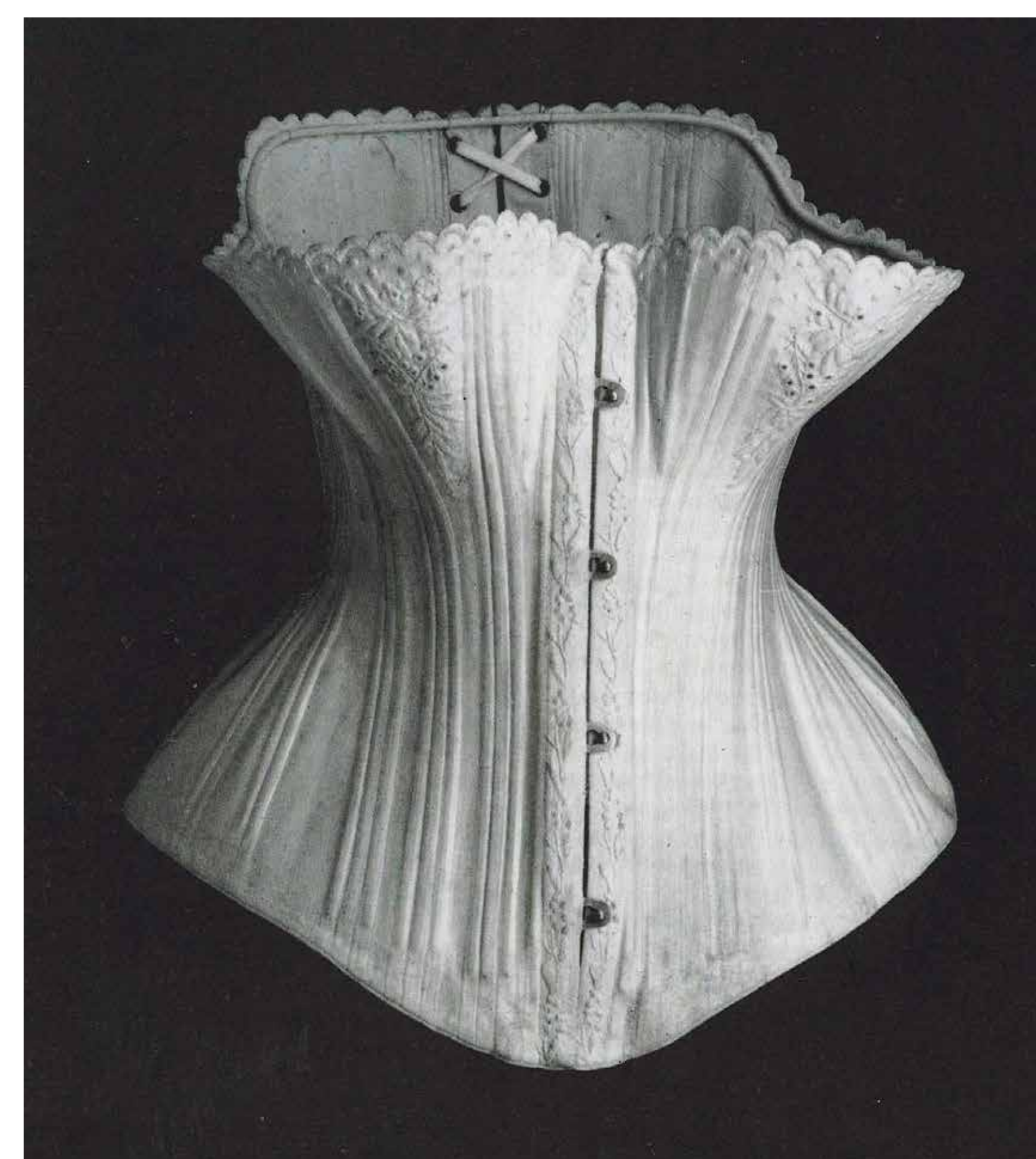
Međunarodna mirovna konferencija, koja je 1907. godine održana u Hagu, kod evropskih pacifistkinja i pacifista dovela je do duboke frustracije. Naročito je austrijska književnica i aktivistkinja za mir Berta fon Sutner predviđala dolazak tragedije za čovječanstvo. Pacifisti su pak, u ta vremena, važili za kukavičke izdajnike otadžbine. Zato ne čudi što je Berta fon Sutner vodila bitku za mir koja se ne može dobiti, iako je njen roman „Dole s oružjem!“ (1889) odmah nakon pojavljivanja postao bestseler. Alfred Nobel, koji je zahvaljujući otkriću dinamita postao jedan od najbogatijih ljudi na Zemlji, velikodušno je podržavao mirovne inicijative Berte fon Sutner koja je 1873. godine nekoliko sedmica bila njegova privatna sekretarica, a čak je bio i član Austrijskog društva za mir. Nepokolebljiva uvjerenja Berte fon Sutner da ratovi nikako nisu neizbježni, što je bilo u suprotnosti za

konvencionalnim mišljenjem tadašnjeg vremena, naišla su na podsmijeh štampe. Nazivali su je „histeričnom“ i „ipak samo ženom“, svodeći tako njenu herojsku borbu za mir na nivo borbe polova: „Muškarci su sa Marsa, žene sa Venere“ bili su argumenti. Dana 01. decembra 1905. godine Berta fon Sutner bila je u Visbadenu (Wiesbaden) gdje je držala predavanje o mirovnom pokretu, kad su je pozvali da izmiri poštarinu za jedan telegram koji nema odgovarajuću poštansku marku. Najprije je odbila, a zatim ipak popustila i platila. „Dobro sam učinila“, zapisala je posle u svom dnevniku – jer je u kovertu bilo pismo kojim je obavještavaju da je dobila Nobelovu nagradu za mir. Položaj pacifista je, ipak, bio nemo kao nikada ranije, jer je čitava Evropa slutila – ili čak željela – rat koji se pomaljšao na horizontu. Berta fon Sutner planirala je još jedan veliki Svjetski mirovni kongres, koji je trebalo da se održi u jesen 1914. godine u Beču. Ipak, preminula je 21. juna 1914. godine u 71. godini života. Jednu sedmicu nakon toga desili su se pucnji u Sarajevu, koji su vodili pravo u Prvi svjetski rat.

Klara Šperlih-Tlučhor (Clara Sperlich-Tlučhor)
pedagoginja (1869–1939)

„Njeno držanje je pognuto, grudni koš uvučen, karlica blago izvijena. Zabrinute majke, u borbi protiv ove estetske nedostatke, posežu za steznicima ili držačima za ispravljanje leđa, što nije daleko od varvarstva ludačke košulje!“ Klara Šperlih-Tlučhor strastveno se protivila diktatu korseta. Kao nastavnica fizičke kulture i sporta najstrože je osuđivala njegovu upotrebu i čitav život se neumorno zalagala za uvođenje sportskih vježbi za djevojčice kako kontramjere ovoj torturi. Ona je na prijelazu između dva vijeka napisala brojne eseje na ovu temu, u kojima je izložila da gimnastika, pored efekata podrške zdravlju tijela, ima i dejstvo na psihu i socijalno ponašanje učenica. Na je izradila koncepte i nizove vježbi posebno prilagođene ovom tipu nastave fizičke kulture, koji su u prvim decenijama 20. vijeka zaista postepeno uvršteni u školske planove i programe. Tih godina objavila je i važne pedagoške radove, kao „Njega zuba naše školske djece“ (1916) ili „Povećana higijena u svrhu sprečavanja zaraznih bolesti“ (1921).

Više od muza

Polaganje prava na aktivnu ulogu u životu i u umjetnosti

Vjekovima žene nisu imale mogućnost da postanu umjetnice. Zvanični razlog bio je da se na umjetničkim akademijama vještina crtanja učila po živom nagom modelu što se smatralo prizorom koji žene ne mogu podnijeti. Tako je došlo do toga da je uloga

žene u umjetnosti često bila svedena na ulogu muze. Govorilo se da iza svakog velikog umjetnika stoji jaka žena, a to je često odgovaralo istini. Shvatanje da žene i same mogu biti velike umjetnice tek je postepeno počela da prodiere u opštu svijest.

Lina Los (Loos)

glumica, kolumnistkinja (1882–1950)

Lina Los je bila glumica, kabaretistkinja, kolumnistkinja, politički angažovana i univerzalno poštovana figura na bečkoj umjetničkoj sceni i na literarnoj sceni legendarnih bečkih kafea. Studirala je glumu na Konzervatorijumu i na Muzičkoj akademiji. Između 1902. i 1905. godine bila je supruga jednog poznatog muškarca - arhitekta Adolfa Losa. Ali Linu Los nije zadovoljavala sekundarna uloga muze. Od 1904. redovno je pisala članke za razne novine i magazine, između ostalog i za „Neues Wiener Tagblatt“. Njena glumačka karijera nije bila obilježena nekim briljantnim ulogama, ali ju je ipak odvela do Berlina, Minhena, a u godinama nakon razvoda i do Petrograda i u SAD. Pred izbijanje Prvog svjetskog rata vratila

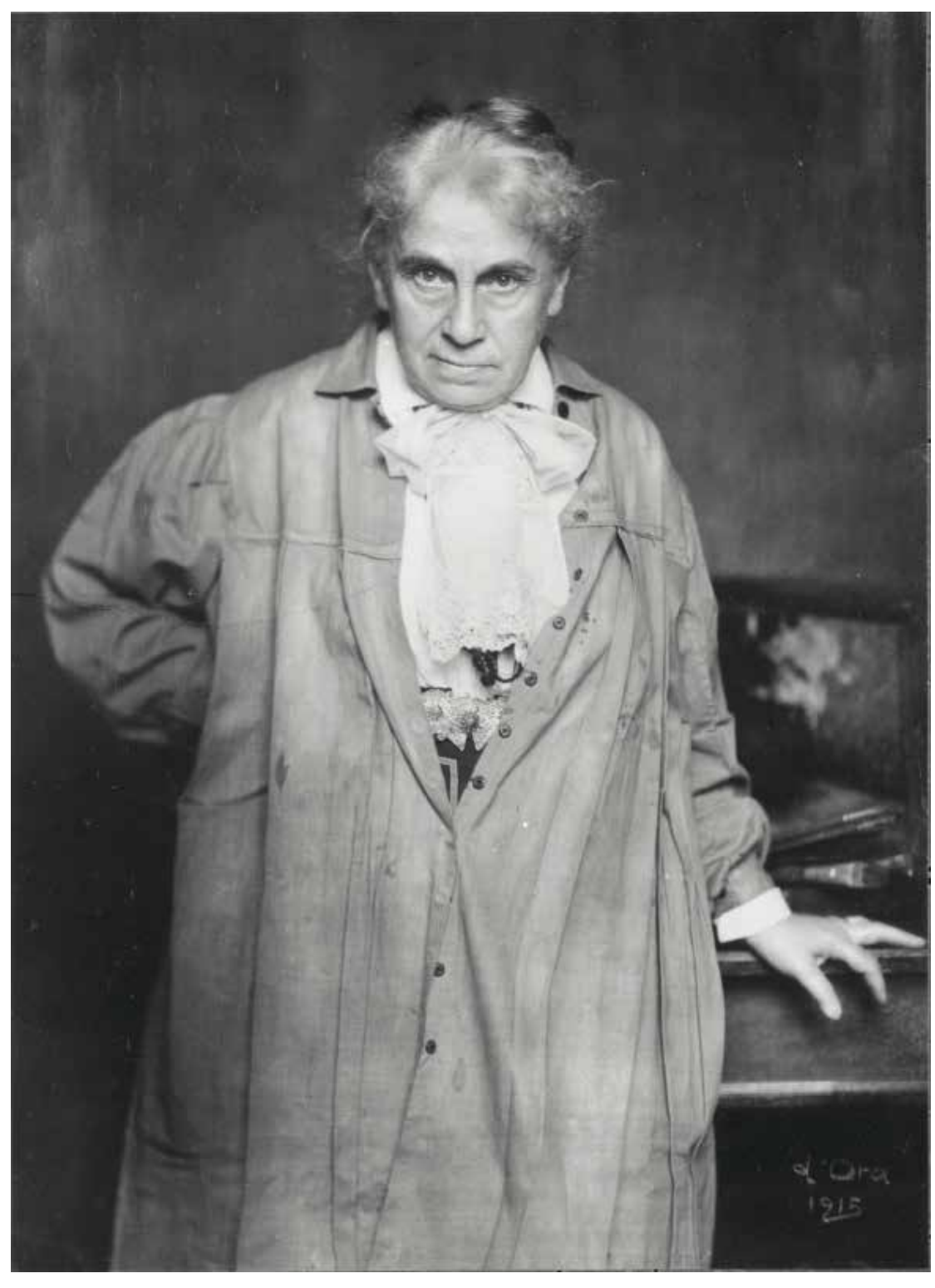
se u Beč gdje je do 1938. godine imala angažmane na binama pozorišta Raimund i Narodnog pozorišta. Nakon toga se, prije svega, bavila pisanjem i sve je više učestvovala u političkom životu. Bila je potpredsjednica „Saveza demokratskih žena“ i članica „Austrijskog veća za mir“. Godine 1947. je objavljeno njeno djelo „Knjiga bez naslova“, što je njena prva i za njenog života jedina samostalna publikacija. Život je provela okružena mnogobrojnim prijateljima i poštovaocima iz svijeta umjetnosti i kulture, poput Petera Altenberga, Egona Fridela (Friedell), Franca Teodora Čokora (Franz Theodor Csokor), Artura Šniclera (Arthur Schnitzler), Elze Lasker-Šiler (Else Lasker-Schüler) i Berte Cukerkandl (Berta Zuckerkandl).

2. Grete Vizental (Grete Wiesenthal) Tänzerin (1885–1970)

U plesnim krugovima prezime Vizental (Wiesenthal) do današnjeg dana ostaje nepobitno povezano kako sa plesnom grupom „Sestre Vizental“ tako i sa „Vizental tehnikom“ – plesnim stilom koji se zasniva na ritmu Bečkog valcera i koji se odupire statičnim elementima klasičnog baleta svojim osobito laganim i energičnim kružnim pokretima. Grete Vizental je, poput njenih sestara Elze i Berte, klasičan balet učila u baletskoj školi bečke Dvorske opere, u kojoj je već sa 17 godina nastupala kao solistkinja. Njen talenat privukao je pažnju Gustava Malera (Gustav Mahler), koji ju je odabrao za naslovnu ulogu u operi „Nema djevojka iz Porticija“ (La

muette de Portici). Uprkos uspjesima u Dvorskoj operi, ona je 1908. godine odabrala samostalnu karijeru i sa sestrama veoma uspješno debitovala u kabareu „Šišmiš“ sa kojim su potom imale gostovanja u Berlinu, Sankt-Petersburgu, Budimpešti i Pragu. Saradnja sa Maksom Rajnhartom (Max Reinhardt) pomogla joj je da ostvari obećavajuću karijeru kao solistkinja, a od 1913. proširuje repertoar nastupima u nijemim filmovima. Grete Vizental je osnovala i vodila svoju baletsku školu, a u periodu od 1934. do 1951. predavala je na Akademiji za muziku i scenske umjetnosti u Beču. Njen stan u Beču se smatra jednim od posljednjih velikih bečkih salona, a za vrijeme Trećeg Rajha bio je sklonište za protivnike/protivnice režima.

Tina Blau

slikarka (1845–1916)

Umjetničke ambicije Tine Blau rastle su na plodnom tlu. Od početka je imala očevu podršku, tako da je imala privatnu nastavu kod austrijskog slikara Augusta Šefera (Augusta Schaeffer). Šefer je prepoznao njenu ljubav prema prirodi i podsticao ju je da slika pejzaže. To je bio logičan izbor i zato što je ženama izučavanje akta, a samim tim i studiranje na Akademijabilozabranjeno. Blauje 1882. učestvovala na Prvoj međunarodnoj umjetničkoj izložbi u galeriji Künstlerhaus (dom umjetnika) u Beču. Njena slika „Projete u Prateru“

probudila je dosta interesovanja. Slikar Hans Makart je ovaj rad izdvojio kao najbolji na cijeloj izložbi. Nakon toga ova slika je predstavljena na salonu u Parizu, gdje je dobila „mention honorable“. Godine 1883. Blau se sa suprugom seli u Minhen, gdje na Akademiji za žene predaje predmet pejzaž i mrtva priroda. Nakon smrti supruga odlazi na duža putovanja, a tek se nakon desetogodišnjeg odsustva vraća u Beč. Tamo zajedno sa Rozom Majreder (Rosa Mayreder) osniva „Umjetničku školu za žene i djevojke“ koju potom vodi sljedećih 20 godina.

Hedi Lamar (Hedy Lamarr) glumica i izumiteljka (1914–2000)

Tridesetih godina prošlog vijeka glumica Hedi Lamar - poznata po prvoj obnaženoj sceni u historiji kinematografije - smatrana je najljepšom ženom na svetu. Ova rođena Bečlijka napravila je svjetsku karijeru u Holivudu snimivši oko 30 filmova za filmsku kompaniju Metro-Goldwin-Majer (Metro-Goldwyn-Mayer). Niko nije ni slutio da je slobodno vrijeme provodila razvijajući sigurnu bežičnu tehnologiju koju nije bilo moguće ometati, a koja sve do danas služi kao osnova satelitskog obrambenog sistema SAD-a i mobilne telefonije. Ovaj izum bio je toliko genijalan da su joj filmski producenti zabranili da govori o tome - genijalnost nije bila poželjna osobina za filmsku divu, čiji se posao očigledno svodio samo na ljepotu. Krajem pedesetih godina prošlog vijeka Hedi Lamar, tada već majka troje djece, povukla se iz sveta filma. Pred kraj života je, kako u SAD-u tako i u Austriji, prepoznata i kao glumica i kao izumiteljka, za šta je dobila brojna priznanja. Ipak, ona se više nije pojavljivala u javnosti, pa je sva priznanja u njeno ime preuzimao sin.

Alma Maler-Verfel (Mahler-Verfel) kompozitorka i domaćica salona (1879–1964)

Alma Maler-Verfel rođena je u umjetničkom svijetu, u čijem je oblikovanju ubrzo i sama učestvovala. Prvi od mnogobrojnih muškaraca koji su bili opčinjeni njom, bio je najvjerojatnije Gustav Klimt. Godine 1902. udala se za 20 godina starijeg kompozitora i direktora Dvorske opere Gustava Malera. On je potiskivao sposobnosti svoje supruge, koja je bila veoma nadarena kompozitorka, govoreći joj: „Kako zamišljaš bračni par kompozitora? (...) Ti ubuduće imaš samo jedan zadatak: da mene činiš srećnim.“ Iako je u braku bilo sve komplikovanije, Alma Mahler je posvetila život suprugu kojem je bilo narušeno zdravlje. Kada je on 1911. godine preminuo, brzo se uklopila u ulogu poželjne udovice i započela aferu sa mladim slikarom Oskarom Kokoškom (Oskarom Kokoschka). Pošto je sa arhitektom Valterom Gropijusom (Waltera Gropius) očekivala dijete - udala se za njega, ali se nakon dvije godine razvela. Godine 1917. udala se za pisca Franca Verfela (Franz Verfel). Verfel je bio Jevrejtin kao i Gustav Maler, pa ga je Alma Maler-Verfel, iako je često pokazivala antisemitske sklonosti, odano sledila u američki egzil. Prije nego što je 1964. preminula u Njujorku, Alma se pobrinula da i nakon smrti njena slava opstane, tako što je u autobiografiji „Moj život“ („Mein Leben“) sebe portretisala kao najpoželjniju ženu dvadesetog vijeka.

Alma Maler-Verfel (Alma Mahler-Verfel) sa portretom Gustava Malera (Gustav Mahler)

Oskar Kokoška

Borba za pristup obrazovnom sistemu.

Matura i za djevojčice

Kada je carica Marija Terezija uvela obavezu osnovnog školovanja 1774. godine, obrazovanje je prestalo da bude privilegija viših slojeva društva. Ipak, u okviru šestogodišnjeg osnovnog obrazovanja, djevojčice su uglavnom sticale vještine ručnog rada. Stoga ne čudi što je borba za više obrazovanje bila ključno pitanje ženskog pokreta.

Ojgenije Švarcvald (Eugenie Schwarzwald)
direktorka škole (1872–1940)

Mlada Ojgenije Švarcvald, nezadovoljna neinspirativnim obrazovanjem koje je nudila Pedagoška akademija koju je pohađala u rodnom Černovici (Czernowitz), prekinula je školovanje kako bi upisala studije filozofije u Cirihi, gdje je i doktorirala 1900. godine. Slijedeće godine preuzela je vođenje privatnog liceja za djevojčice u Beču. Pošto nije imala učiteljski sertifikat, a švajcarski doktorat joj nikada nije zvanično priznat, bilo je neophodno da učitelji formalno budu na mjestu direktora, što nikada nije predstavljalo prepreku za njene aktivnosti. A za bečko društvo ona je ionako do kraja života ostala „Frau Doktor“ (gospođa doktor). Godi-

ne 1911. u njenom liceju po prvi put je djevojčicama omogućeno da polažu maturu. Ipak, često je morala da se izbori za zvanično priznavanje svojih nastavnika. Tako je na primjer produženje ugovora o radu za nastavnika likovnog Oskara Kokoške (Oskar Kokoschka) odbijeno uz napomenu: „geniji nisu predviđeni nastavnim planom“. U njenom liceju bilo je zabranjeno nošenje korseta, a postojali su časovi fizičkog na krovnoj platformi. Dok je 1938. godine bila na sastanku pedagoškinja u Danskoj, nacisti su joj zatvorili školu i konfiskovali imovinu. Dvije godine kasnije preminula je u egzilu u Cirihi, nikada više ne kročivši u Austriju.

Iduna Laube
aktivistkinja za prava žena (1808–1870)

Zajedno sa svojim drugim suprugom, dramaturgom i piscem Hajnrihom Laubeom (Heinrich Laube), Iduna Laube je 1850. godine iz Saksnije (Njemačka) došla u Beč. Tu će svojim poduhvatima u svojstvu aktivistkinje za ženska prava dati krucijalan podsticaj austrijskom ženskom pokretu. Suružnici Laube su u Beču vodili književni salon, koji je Iduni Laube služio i kao platforma za širenje njenih političkih i ekonomskih ideja. Pri tome je

posebno bila zainteresovana za prijedloge političara Johana Ferdinanda fon Šranka (Johann Ferdinand von Schrank) da se ženama omogući odnosno olakša pristup kako obrazovanju tako i zapošljavanju. Inspirisana ovim vizijama, Laube je napisala statut Društva za zapošljavanje žena Beča („Wiener Frauen-Erwerb-Verein“) koje je nakon toga i osnovala 13. novembra 1866. godine. Time je položila svojevrsni kamen temeljac, jer se radilo o prvoj ženskoj organizaciji koja se nije bavila isključivo humanitarnim već primarno ekonomskim interesima. U znak sjećanja na njen rad i posvećenost, udruženje je promijenilo naziv u Iduna-Laube-Stiftung (Fondacija Idune Laube)

Olga Prager
slikarka (1872–1930)

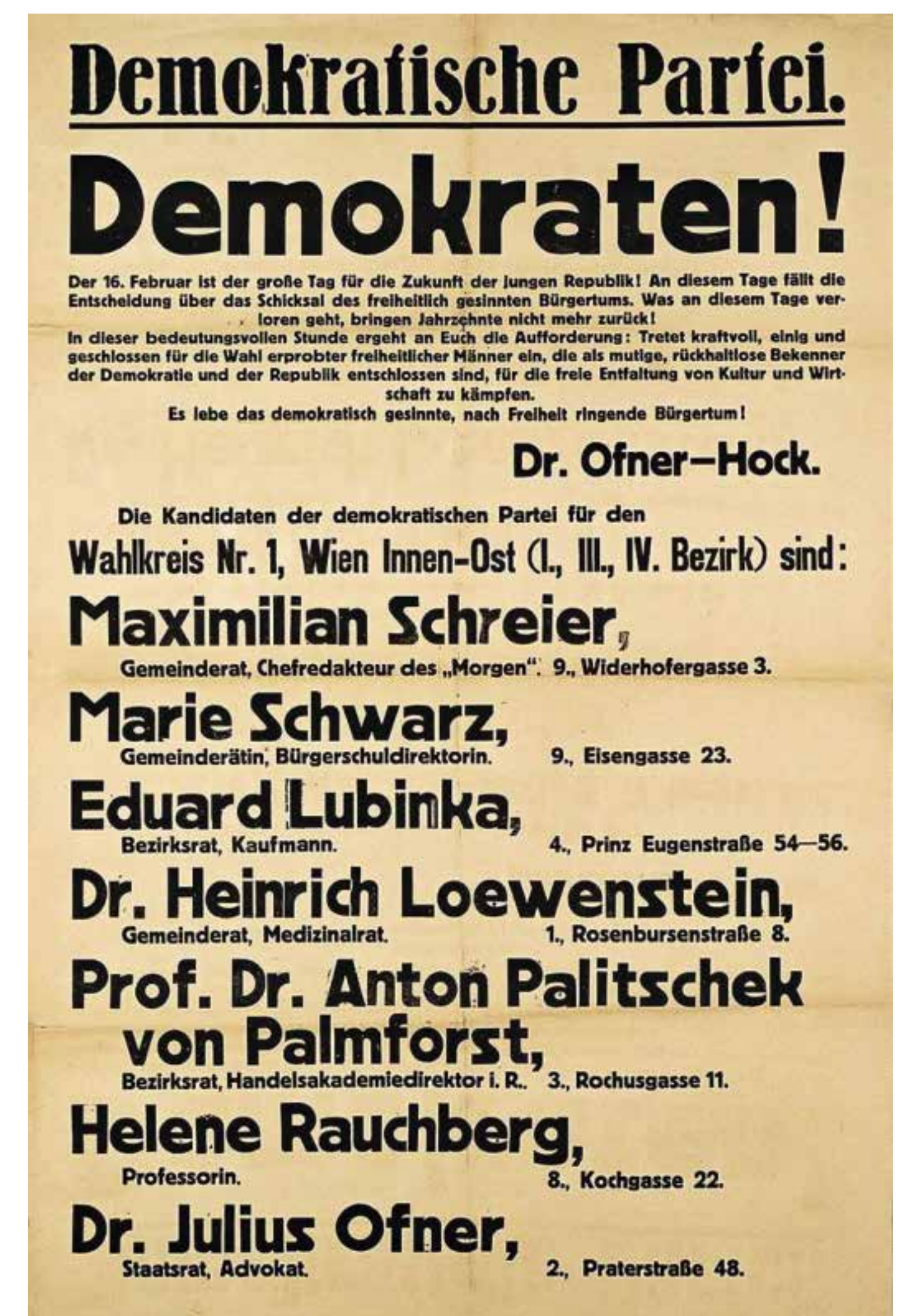
„Sa Olgom Prager odlazi umjetnica koja se stalno isticala ne samo najozbiljnijim umjetničkim porivom, već i izvorno snažnim talentom i privlačnim ličnim pečatom“, pisalo je u pomenu objavljenom u časopisu „Austrijanka“ („Die Oesterreicherin“) 1. maja 1930. Ova bečka slikarka iz građanske porodice rano je pokazala interesovanje za slikarstvo. Obrazovanje je na privatnim časovima kod slikara i kritičara Adalberta Franca Seligmanna (Adalbert Franz Seligmann) – u to vrijeme ženama nije bilo dozvoljeno

da upišu Akademiju likovnih umjetnosti. Pred izbijanje Prvog svjetskog rata odlazi u Ameriku gdje dobija nekoliko važnih angažmana. Ipak, najznačajniji doprinos zbivanjima na austrijskom svetu umjetnosti ne daje toliko svojom umjetnošću koliko osnivanjem „Umjetničke škole za žene i djevojke“ godine 1897. Ovo je bila prva javna ustanova u kojoj su žene mogle dobiti obrazovanje u oblasti slikarstva, grafike ili vajarstva. Povodom 30 godina postojanja škole, Olgi Prager dodijeljen je Srebrni orden časti za zasluge za Republiku Austriju.

4. Mari Švarc (Marie Schwarz)
pedagoginja i političarka (1852–1920)

Mari Švarc je 1891. godine postala prva direktorka jedne austrijske osnovne i srednje škole za djevojčice, a čitav život provela je zalažući se za ravnopravnost nastavnica sa njihovim muškim kolegama. Već 1875. pristupa udruženju „Udruženje nastavnica i vaspitačica u Austriji“ (Verein der Lehrerinnen und Erzieherinnen in Oesterreich), u okviru koga je najprije vršila funkciju potpredsjednice, da bi od 1896. do kraja života bila na mjestu predsjednice. Ona je između ostalog predsjedavala školskom komisijom Saveza austrijskih ženskih udruženja. Ova funkcija joj je omogućila da učestvuje u osnivanju prve gimnazije za djevojčice. Sa Augustom Fikert (Fickert) osnovala je „Austrijski komitet za žensko pravo glasa“ i posvetila se borbi za glasačka prava žena. Pored svih ovih poduhvata, pisala je i članke za časopise kao što su Austrijske novine za nastavnice, a bila je i koautorka mnogih udžbenika za austrijske srednje škole. I danas dom za nastavnice „Mari Švarc“ čuva uspomenu na njene napore da se obezbijedi zdravlja i udobnija svakodnevnica njenih koleginja.

Berta Papehajm (Bertha Pappenheim)
socijalna radnica (1859–1936)

Aktivistkinja za prava žena i socijalna radnica Berta Papehajm, možda još poznatija kao „pacijentkinja Ana O.“, pojavljuje se kao istorijska ličnost u različitim kontekstima. Najprije 1895. u okviru studije slučaja u „Studijama o Histeriji“ Jozefa Brojera (Josef Breuer) i Sigmunda Frojda (Sigmund Freud), gde se njeno mentalno zdravlje dosta pominje, mada su autori propustili da pomenu da je nakon njihove „uspješne“ terapije uslijedilo još četiri boravka u sanatorijumu. Sa druge strane, ova kći bogate jevrejske porodice bila je strastveno posvećena borbi protiv prostitucije i trafikinga djevojkica. Nakon očeve smrti 1888, ona i majka su se preselile u Frankfurt kako bi bile bliže rodbini. Tamo se Berta bavila prije svega pravima žena da rade u okviru jevrejske zajednice. Takođe je bila aktivna u Udruženju jevrejskih žena (Jüdischer Frauenverein) a početkom 1897. vodila je sirotište za djevojčice. Godine 1904. osnovala je Federaciju jevrejskih žena (Jüdischer Frauenbund) i otvorila je dom za žene u mjestu Noj-Isenburg (Neu-Isenburg) tri godine kasnije. Praktični i sistematski pristup koji je prema socijalnom radu imala Berta Papehajm ostavio je trajan uticaj na buduće generacije.

Berta Papehajm ostavlja dom za neudate jevrejske majke i ugroženu jevrejsku djecu, koji je ona osmislila i otvorila

Nauka je ženskog roda

Izlazak iz sjenke muškaraca

Danas se predrasude o obrazovanju žena čine apsurdnim, ali oko 1900. godine na njih se gledalo kao na činjenice: djevojčice su se smatrale suviše površnim, njihova želja za fakultetskim obrazovanjem znakom hysterije; ženski mozak smatrao se nepodobnim

za studiranje, a smatralo se da obrazovane žene postaju „muškarče“. Nasuprot tome, među onima koji se položenom maturom u Austriji kvalifikuju za visoko obrazovanje procent žena iznosi 60%.

Liza Majtner (Lisa Meitner)
fizičarka (1878–1968)

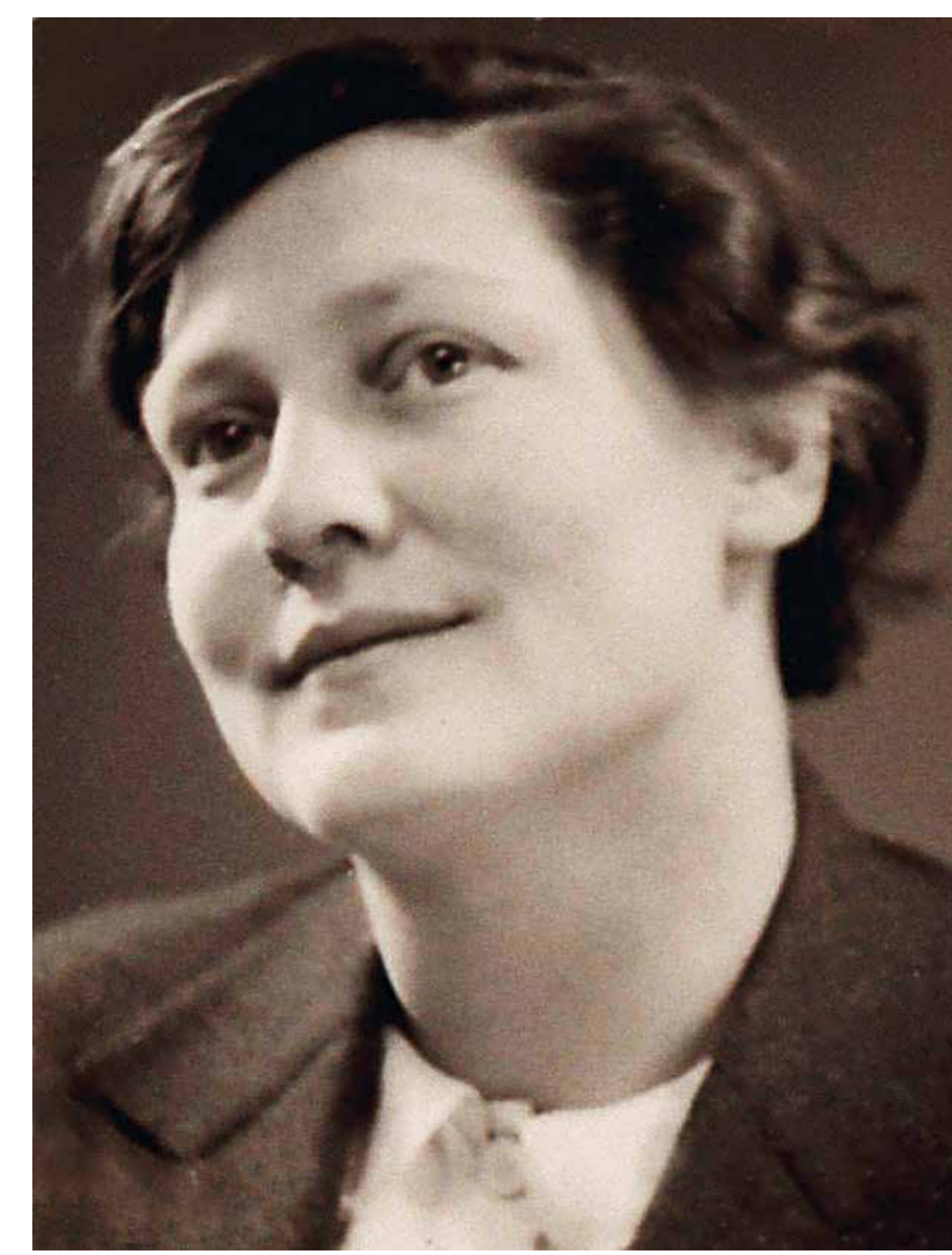
Od 1896. u Beču je bilo moguće polagati eksternu maturu koja je bila preduslov za upis na Univerzitet. Liza Majtner položila je ovaj ispit 1901. Nakon studija francuskog jezika, upisala je doktorske studije kod profesora Ludviga Bolcmana (Ludwig Boltzmann) i stekla doktorat 1906. sa disertacijom na temu „Provodnik toplote u nehomogenim tijelima“. Potom odlazi u Berlin gdje zajedno sa hemičarem Ottom Hahnom radi istraživanja u laboratoriji u jednom podrumu, pošto joj je kao ženi u to vreme bilo zabranjeno da kroči u njegov Institut. Na kraju je postala asistentkinja Maksa Planka (Max Planck) uprkos njegovom ranijem mišljenju da bi „bila velika greška [...] primati žene na akademske studije“. Godine 1926. postavljena je za profesorku fizike čestica, ali joj, kao Jevrejki, već 1933. zabranjeno da predaje, uprkos Plankovom zauzimanju. Tokom egzila u Stokholmu održavala je uske veze sa Otom Hanom (Otto Hahn), skovala termin „nuklearna fisija“ i objavila proračunavanja o energiji koja se o ovom procesu oslobađa. To je dovelo do toga da je ova naučnica, inače nepokolebljiva pacifistkinja, nakon eksplozije prve atomske bombe u Hirošimi proglašena za ženu godine i nazivana „majkom atomske bombe“. Ipak, 1946. godine samo je Otu Hanu dodijeljena Nobelova nagrada za hemiju za pronalazak nuklearne fisije. Liza Majtner je ukupno 47 puta nominovana za Nobelovu nagradu, ali je nikada nije dobila. Ipak, postala je prva žena članica Austrijske akademije nauka.

Mari Jahoda (Marie Jahoda)
sociološkinja (1907–2001)

Marie Jahoda je rođena u Beču u porodici asimilovanih Jevreja. Godine 1926. je upisala je smjer za učiteljicu na novoosnovanom Pedagoškom institutu grada Beča, dok je paralelno upisala i studije psihologije i filozofije na bečkom univerzitetu. Ranih tridesetih godina radila je kao učiteljica u nekoliko bečkih škola. Nakon što je iz antisemitskih pobuda otpuštena sa posla, počela je da se aktivnije angažuje u politici i društvenim naukama. Svjetsku slavu stekla je zahvaljujući studiji („Die Arbeitslosen von Marienthal“ („Nezaposleni iz Marijental“) koju je 1933. objavila zajedno sa suprugom Paulom Lazarsfeldom i Hansom Cajsedom (Zeisel). Njihove detaljne opservacije i istraživanja na uzorku od 478 porodica pokazala su da dugotrajna nezaposlenost ne dovodi do

revolta već naprotiv do rezignacije i gubitka samopouzdanja. Novembra 1936. Mari Jahoda je potkazana kao revolucionarna socijalistkinja i osuđena na 3 godine zatvora i godinu dana kućnog pritvora. Nakon masovnih međunarodnih protesta – jer je studija o Marijentalu već bila prevedena na mnogobrojne jezike i imala dalek odjek – Jahoda je puštena ranije. U roku od 24 časa napustila je Austriju, otišavši najprije u Veliku Britaniju a zatim, 1945. godine, u Sjedinjene Američke Države. Tamo je 1949. postavljena za profesorku socijalne psihologije na Univerzitetu u Njujorku. U veliku Britaniju se vratila 1958. godine, gdje je postala prva žena profesor u istoriji britanskih društvenih nauka kojoj je povjerenje da osnuje odsjek za socijalnu psihologiju. Nikada joj nije upućen poziv da se vrati u Austriju.

Elize Rihter, (Elise Richter)
romanistkinja i profesorka univerziteta (1865–1943)

Godine 1897. Eliza Rihter je bila prva žena u Austrougarskoj koja je položila završni ispit na tradicionalno stepenovanoj Akademskoj gimnaziji u Beču, nakon čega je upisala studije romanistike, opšte lingvistike, klasične filologije i germanistike. Takođe je bila prva žena koja je stekla habilitaciju na Univerzitetu u Beču nakon čega je postala prva žena vanredni profesor u Austriji. Njeni pokušaji da dosegne titulu redovnog profesora su bili uzaludni. Pored svog predavačkog i istraživačkog rada, 1922. osnovala je „Društvo akademskih žena Austrije“ (Verband der akademischen Frauen Österreichs) kojim je predsjedavala do 1930. Redovno je objavljivala radove i od 1928. vodila bečki Institut za fonetiku ali je i dalje nailazila na otpor (čai i akademskim krugovima) i morala da se bori za priznanje. Antisemitske sankcije nakon „pripajanja“ Austrije od strane nacističke Njemačke za Rihter su označile predstavljalo kraj akademske karijere. Oduzeta joj je dozvola za podučavanje, a 1942. godine je zajedno sa sestrom Helenom deportovana je u geto u Terezinu gdje su obje izgubile život. Danas nas na život i djela Elize Rihter podsjećaju sala za predavanja na bečkom Univerzitetu koja nosi njeno ime kao i nagrada njemačkog Društva za romanistiku koja je posvećena sjećanju na nju.

Kete Lajhter (Käthe Leichter)
sociološkinja i socijaldemokratska političarka (1895–1942)

Doprinos Kete Lajhter razvoju socijaldemokratskog pokreta u Austriji se ne može dovoljno jako naglasiti. Njeno političko i novinarsko djelovanje je bilo opsežno, kako zvanično tako i u ilegali, sve do njenog hapšenja krajem maja 1938. Godine 1914. je tužbom izdejstvovala odobrenje da pristupi studijama političkih nauka na Univerzitetu u Beču, a završne ispite polagala je u Hajdelbergu. Godine 1918. je doktorirala uz pohvale kod profesora Maksa Vebera (Max Weber). Nakon toga se vratila u Beč i upoznala svog budućeg supruga, novinara Ota Lajhtera (Otto Leichter). Postala je članica Socijaldemokratske

radničke partije, gdje je bila na mjestu zamjenice predsjednika 1919-1934, istovremeno se baveći pitanjima obrazovnog rada i zapošljavanja žena u oblasti Beča. Godine 1925. bila je zadužena za uspostavljanje ženskog odjeljenja u okviru Komore za rad u Beču. Kada je njen rad postao ilegalan zbog represija Dolfusovog (Dollfuss) režima, Kete i Oto Lajhter tajno su osnovali Revolucionarne socijaliste Austrije. Njihova politička djelatnost primorala ih 1938. godine na bjekstvo u SAD, što je uspelo samo ocu i dvojici sinova. Kete Lajhter je ostala, Gestapou je uhapsio, pritvorio i 1940. premjestio u ženski koncentracioni logor Ravensbrück (Ravensbrück). Dve godine kasnije preminula je u sanatorijumu i psihijatrijskoj bolnici Bernburg/Saale kao žrtva nacionalsocijalističkog programa eutanazije.

Put u javnost i politiku

Ženski pokreti oko 1900

Sve do početka 20. vijeka žene su bile isključene iz javnog političkog života. Nije im bilo dozvoljeno da se učlane u političke organizacije niti da učestvuju na političkim okupljanjima. Ali uprkostim zakonskim zabranama, žene su svaki put iznova pronalazile

mogućnosti i forme putem kojih će učiniti da se njihov glas čuje. Osnivale su svoje organizacije i bile su toliko uporne u protivljenju ograničenjima na osnovu polne pripadnosti da su, početkom 20. vijeka, počele da biru plodove svoje mukotrpe borbe.

Marijane Hajniš (Marianne Hainisch)
osnivačica ženskog pokreta (1839–1936)

Posljedice američkog građanskog rata učinile su da Marijana Hajniš, supruga industrijalca i majka dvoje djece, povede kampanju za ženska prava. Suprug njene prijateljice bankrotirao je zbog američke krize sa pamukom i nakon toga se ozbiljno razbolio. Situacija koja je uslijedila iznijela je na vidjelo činjenicu da je prefinjeno obrazovanje kćeri viših staleža prilično beskorisno kada je prehranjivanje porodice u pitanju. „U tom trenutku sinulo mi je da je neophodno da građanske djevojke budu bolje pripremljenije za zaposlenje“, pisala je Hajniš. „To me je duboko dimulo i toga dana postala sam borac za napredak žena“. Hajniš je 12. marta 1870. Bečkoj asocijaciji za zapošljavanje žena podnijela zahtjev u vezi sa „pitanjem obrazovanja žena“ i od tog trenutka upustila se u neumorno kampanju za prava na jednakost u obrazovanju. A kada su Augusta Fikert (Auguste Fickert), Roza Majreder (Rosa Mayreder) i Mari Lang (Marie Lang) osnovala

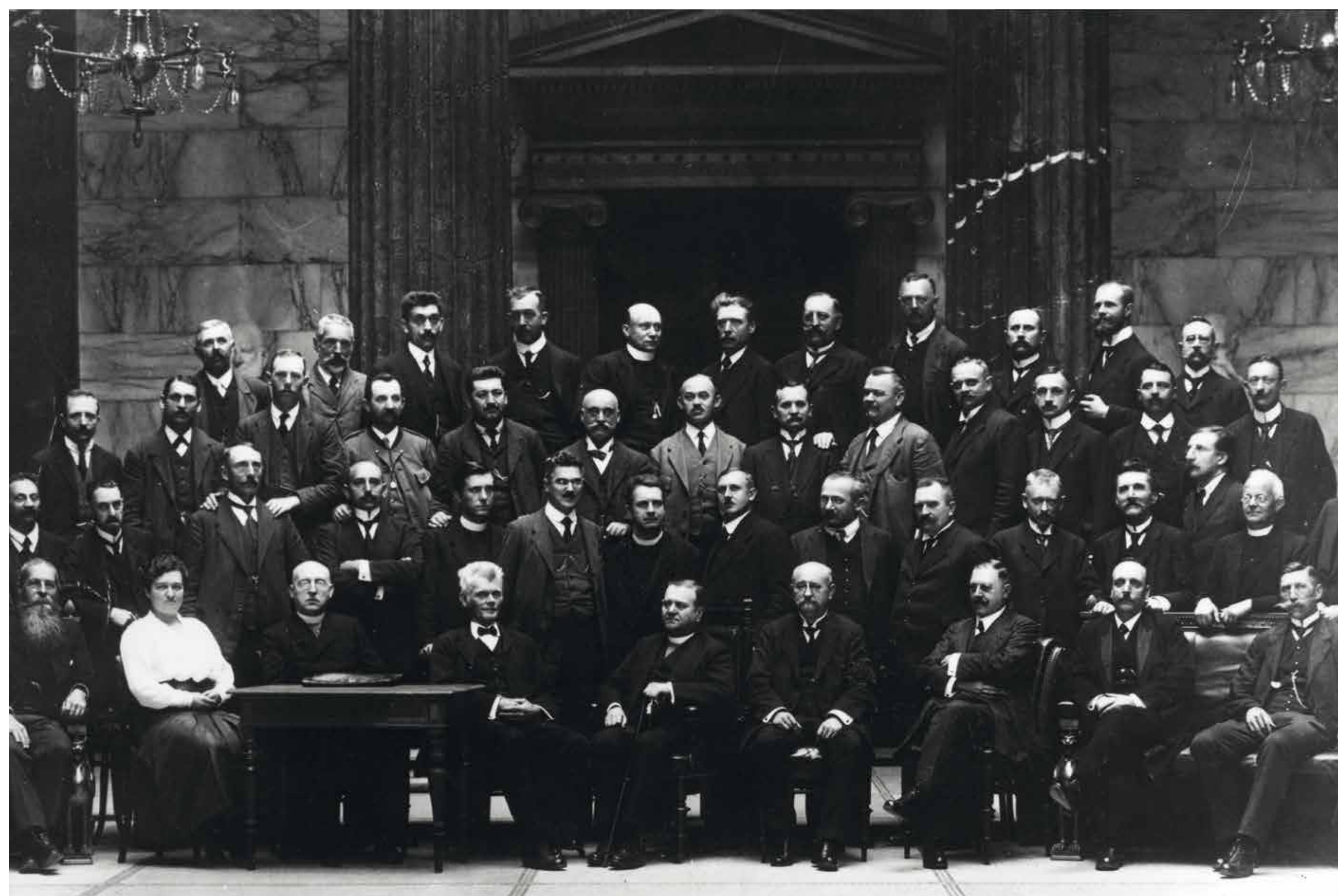
„Opšte austrijsko udruženje žena“, počela je da sa njima intenzivno saraduje bez obzira na potpuni izostanak podrške od strane države. Zaključno je zahvaljujući ulaganju privatnih sredstava 1892. najzad otvorena prva austrijska gimnazija za djevojke. Deset godina kasnije, 1902. godine, Hajniš je ujedinila najznačajnije ženske organizacije u Austriji kako bi oformila Ligu ženskih organizacija Austrije. Takođe se neumorno borila za žensko pravo glasa i naslijedila je svoju prijateljicu, nobelovku Bertu fon Sutner, na mjestu predsjednice Komisije za mir ove lige. Nakon Prvog svjetskog rata, godine 1919, najzad je doživjela uvođenje glasačkog prava za žene. Godinu dana kasnije njen sin Mihael (Michael) postao je prvi predsjednik Republike Austrije. Godine 1929, kada je već uveliko prešla devedesetu, Marijane Hajniš je osnovala Austrijsku partiju žena (Österreichische Frauenpartei). Pored svih njenih progresivnih ideja, nikada nije napustila ideale braka, majčinstva i porodice. Ova pionirka ženskog pokreta preminula je 1936. godine u Beču, neposredno pred svoj 97. rođendan.

Auguste Fikert (Fickert)

nastavnica, aktivistkinja za prava žena i socijalna reformatorka (1855–1910)

Petnaest godina nakon smrti Auguste Fikert osnovan je komitet žena kako bi joj se podigao spomenik. U tome su uspjele i danas je ona jedina žena koja nije bila član kraljevske porodice, a čiji mermerni spomenik danas stoji u parku Türkenšanc (Türkenschanzpark) u Beču. Na postolju piše: „Puna hrabrosti i duha, posvetila je život borbi za više ideale“. To je činila bez kompromisa i sa takvom posvećenošću da joj nije preostalo vremena za privatni život. Roza Majreder je u posmrtnom govoru iskazala poštovanje prema „predanosti“ i „žaru uvjerenja“ svoje saborkinje. Vjerovatno je zahvaljujući takvoj energiji i postala centralna figura svoje generacije, ona koja je najviše postigla za žene u Austriji. Pored toga što je radila kao nastavnica, konstantno se bavila tim da se i sama dodatno edukuje i da radi na međunarodnom umrežavanju. Ona je shvatala da će većina žena emancipatorsku svijest razviti tek ukoliko se razdramaju i obrazuju, pa joj je jedan od najvažnijih zadataka bio da žene dobiju pravo da se upišu na univerzitet, što je na kraju uspjela da realizuje. Drugi važan cilj koji je Auguste Fikert sebi postavila – „ista plata za isti rad“ – ni do danas nije realizovan.

Hildegard Burian

političarka i osnivačica Caritas Socialis (1883–1933)

Mnoga socijalna dostignuća austrijske države, koja se danas podrazumijevaju sama po sebi, nastala su zalaganjem i inicijativama ličnosti poput Hildegard Burian. Hildegard Frojnd (Freund) odrasla je u Berlinu i Cirihiu gdje je kao jedna od prvih žena studirala germanistiku i filozofiju. Nakon što se udala za Madara Aleksandra Buriana, preselila se u Beč gdje počinje da se bori protiv teške situacije sa kojom su se suočavale radničke porodice. U početku, njen angažman je prije svega bio usmjeren ka borbi protiv dječjeg rada. Ali, prava žena su joj takođe bila veoma bitna. Godine 1912. osnovala je „Udruženje hrišćanskih radnica koje obavljaju djelatnosti u svom domu“ (Verein christlicher Heimarbeiterinnen),

a zatim je 1918. godine sva udruženja radnica spojila u udruženje „Socijalna pomoć“ („Soziale Hilfe“). Njeni jasni ciljevi bili su: uvođenje minimalne zarade, pravna zaštita i finansijska potpora u slučaju bolesti i pravo na naknadu za porodicu. „Puno interesovanje za politiku spada u praktično hrišćanstvo“, bilo je njeno uvjerenje. U skladu sa tim je od 1918. do 1920. bila politički aktivna. Najprije je pozvana na dužnost u Skupštini grada Beča, a zatim je 1919. godine postala prva žena poslanica Hrišćanske socijalne partije u Narodnoj skupštini. 4. oktobra iste godine je uz pomoć saveznog kancelara dr Ignaca Sajpela (Ignaz Seipel) osnovala apostolski red časnih sestara Caritas Socialis, koji do danas humanitarno djeluje pružajući podršku osobama kojima je potrebna njega, bolesnima i socijalno ugroženima.

Irma von Trol-Borostijani (Von Troll-Borostyáni)

književnica i aktivistkinja za prava žena (1847–1912)

Neposredno nakon smrti Irme von Trol-Borostijani objavljeni su pomeni u najbitnijim dnevnim novinama njemačkog govornog područja. Socijaldemokratska novina „SalzburgerWacht“ suvažavanjem ju je opisala kao jednu od „najboljih i najplemenitijih izdanaka svog roda i kao vjesnicu emancipacije žena, čije ime je poznato i izvan granica Austrije“. Roza Majreder je u časopisu „Neues Frauenleben“ (Novi život žena) napisala pomen: „na grobu žene čije su zasluge za austrijski ženski pokret neprolazne, žene koja je svojim mnogobrojnim spisima doprinijela tome da se ideja ženskog pokreta proširi i ostvari. Čast je za Austriju da Irma von Trol-Borostijani spada među prve žene koje su svojim književnim postignućima natjerale širok krug ljudi da ozbiljno obrate

pažnju na probleme žena“. Djela ove izrazito cijenjene spisateljice nisu bila bestseleri, ali se njihov efekat ni dan danas ne može potcjenjivati. Njena opširna studija na temu ženskih pitanja „Misija našeg vijeka“ iz 1878. godine pisana je u vrijeme u kojem se na svaku pomisao na emancipaciju gledalo kao na patološko odstupanje od normalnog. Njena nepokolebljiva priroda davala joj je snage da se još odlučnije bori i piše. Tako je bila prva žena u Austriji koja se usudila da govori o problemu prostitucije i prva koja je izričito zahtijevala „ravnopravnost polova“. Interesantno je da je u svojim borbenim polemičkim spisima pozivala kako žene tako i muškarce da se zauzmu za društvene promjene.

Za humanost i protiv rata

Otpor u mračnim vremenima

Tridesetih godina prošlog vijeka još uvijek je bilo rašireno mišljenje da su žene naivne, politički neobrazovane i bezopasne. Zahvaljujući takvim uvjerenjima, žene su ponekad bile u stanju da u borbi sa nacional-socijalistima postignu više nego njihovi saborci muškarci. Ali kada bi jednom došle u ruke Gestapo-a, nisu bile

pošteđene: jednako su bile izložene mučenju, nasilju i teroru. Uprkos tome, mnoge žene su se svjesno odlučile za ljudskost, protiv rata i za samostalnu, neokupiranu Austriju. U slučaju potrebe su bile spremne da za ta uvjerenja daju i svoj život.

Irene Harand

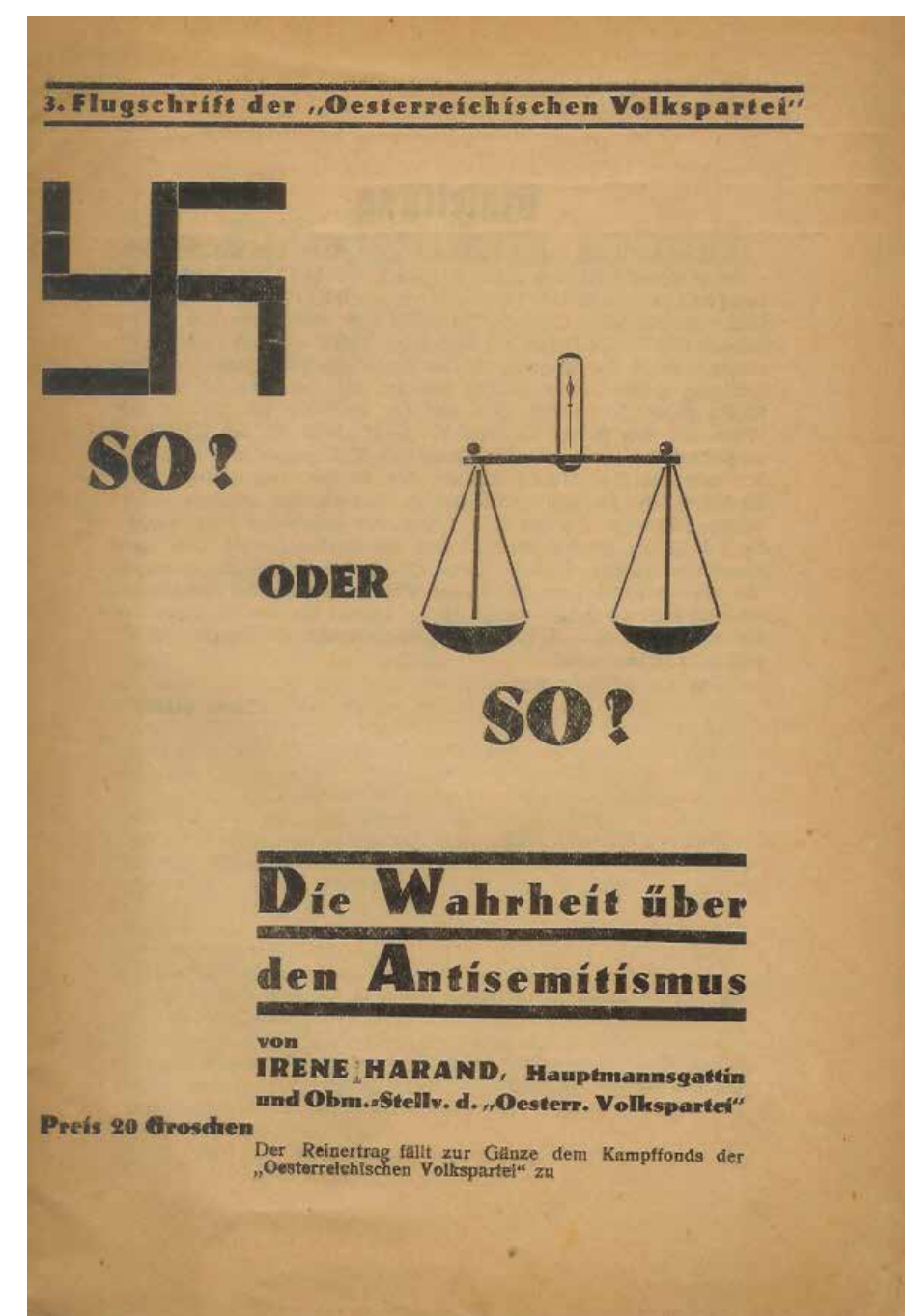
svjetski pokret protiv rasizma i ljudskog stradanja, „Pravednica među narodima“ (1900–1975)

Već za vrijeme austrijske Prve Republike Irene Harand je prepoznala opasnosti, koje su pretile dijelovima austrijskog stanovništva uslijed stalno rastućeg antisemitizma i jačanja nacionalsocijalističkog pokreta. Kao odlučna kritičarka njemačkog nacional-socijalističkog režima, 1933. bila je suosnivačica Svjetskog pokreta Harand protiv rasizma i stradanja, koji je bio poznat jednostavno kao Harand pokret. U svojoj knjizi „Sein Kampf – Antwort an Hitler“ („Njegova borba- odgovor Hitleru“) koju je 1935. godine objavila o vlastitom trošku i koja je prevedena na engleski i francuski, pokušala je da opovrgne antisemitske predrasude. Nakon pripajanja Austrije Njemačkoj 1938. godine raspisana je nagrada za njeno hvatanje, a publikacije su joj javno spaljivane.

Uspjela je da emigrira u Veliku Britaniju i kasnije u SAD, gdje se uključila u mnoge organizacije za izgnanike iz Austrije. Bila je suosnivačica „Austrijskog instituta“ koji je kasnije postao „Austrijski forum“ kada je posleratna Austrija osnovala sopstveni Austrijski kulturni institut. Austrijski forum, koji je podržavao umjetnike i pisce koji su emigrirali iz Austrije, prestao je sa radom ranih devedesetih godina prošlog vijeka. Ali uspomena na njegove aktivnosti i dalje živi u današnjem imenu Austrijskog kulturnog instituta – Austrijski kulturni forum. Beč čuva uspomenu na Irene Harand – jedan kompleks stambenih zgrada nosi njeno ime (Irene-Harand-Hof) kao i jedan trg. Jad Vašem ju je proglasio „pravednicom među narodima“.

Ehrung von Irene Harand durch Yad Vashem 1969

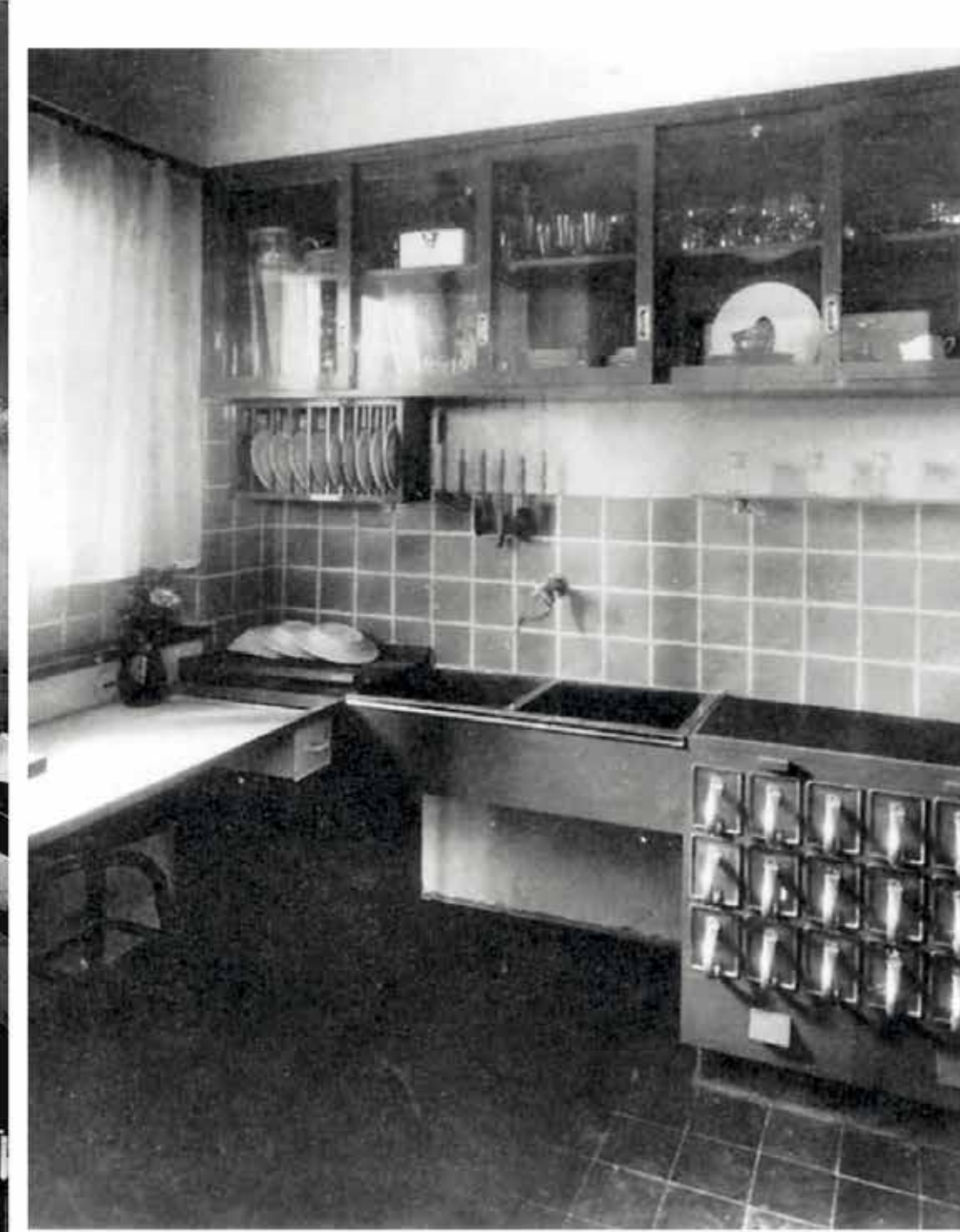

Margarete Šite-Lihocki

(Schütte-Lihotzky) arhitektkinja (1897–2000)

Kada je Margarete Šite-Lihocki 1997. godine proslavljala svoj stoti rođendan, rekla je da 1916. godine niko ne bi povjerovao da bi ikada žena mogla dobiti posao da projektuje zgradu. Ipak, njena majka je tada uspela da ubijedi porodičnog prijatelja, nikog drugog do Gustava Klimta, da mladoj Grete napiše pismo preporuke. Tako je ona postala prva žena koja je na Carskoj i kraljevskoj školi za umjetnost i zanate studirala arhitekturu. Uskoro je spoznala da će funkcionalnost postajati sve važnija, radeći zajedno sa svojim mentorom Adolfom Losom (Loos) na projektu izgradnje stanova za ratne invalide nakon Prvog svjetskog rata. Godine 1926. je u svojstvu arhitektkinje pozvana u Frankfurt kako bi projektovala stanove za zaposlene žene. Njena „frankfurtska kuhinja“, koja štedi prostor, postala je svjetski poznata kao preteča modernih

ugradnih kuhinja. Zajedno sa suprugom, arhitektom Vilhelmom Šiteom (Wilhelm Schütte) godine 1930. seli se u Sovjetski Savez gdje su u južnom Uralu njih dvoje projektovali izgradnju jednog grada. Kada su im 1937. istekli papiri, preselili su se u London, zatim u Pariz a nakon toga u Istanbul gdje su predavali na Akademiji lijepih umjetnosti. Kasnije, godine 1940. arhitekta Herbert Ajholcer (Herbert Eichholzer), komunist koji je organizovao pokret otpora protiv nacističkog režima, putovao je zajedno sa Šite-Lihocki u Beč. Otkriveni su i uhapšeni samo nekoliko nedjelja nakon što su stigli. Ajholcer je pogubljen a Šite-Lihocki je poslata u zatvor u mjestu Ajhah (Aichach) u Bavarskoj. Nakon rata, zvanična Austrija ju je bojkotovala ovu komunistkinju i nekadašnju članicu pokreta otpora, pa je iz tog razloga uglavnom radila u socijalističkim zemljama. Tek je znatno kasnije njen rad priznat i u njenoj rodnoj zemlji.

Sestra Marija Restituta (Maria Restituta)

pripadnica pokreta otpora (1894–1943)

Već sa 19 godina je Helene Kafka, kćerka obučara, pristupila redu Franjevki i uzela ime Maria Restituta. Nakon pripajanja Austrije Njemačkoj, ni bolnica „Franjevke od hrišćanske ljubavi“ u mjestu Modling (Mödling) u kojoj je radila kao glavna sestra hirurškog odjeljenja, nije pošteđena uticaja nacističke ideologije. Ali, sestra Restituta je odbijala da ukloni raspeća iz bolničkih soba. To, kao i činjenica da je u bolnici dijelila letke namijenjene „njemačkoj katoličkoj mladeži“ zapečatilo joj je sudbinu. Ljekar koji je bio odan nacistima, dr. Štor

(Štöhr), oklevetao je ovu pobožnu medicinsku sestru koju su svi voljeli i ona je uhapšena u operacionoj Sali na Peplnicu 1942. Kancelarija Nacional-socijalističke partije imala je za cilj da „sasvim i konačno slomi“ uticaj katoličke crkve i zato su od slučaja sestre Restitute htjeli da naprave primjer. 30. maja 1943. sestri Mariji Restituti odрубljena je glava. Do samog kraja je ostalim osuđencima pružala ohrabrenje i utjehu. Godine 1998, prilikom svoje posjete Beču, papa Jovan Pavle Drugi proglasio ju je blaženom.

Dorotea Nef (Dorothea Neff)

glumica, „Pravednica među narodima“ (1903–1986)

Dorotea Nef rođena je 1903. u Minhenu gdje je i odrasla, a njena profesionalna karijera vodila ju je različite njemačke gradove, dok 1939. godine nije dobila stalni angažman u Narodnom pozorištu u Beču. Iako je često imala prilike da u ulogama klasičnih heroina ispolji neustrašivost i volju da se odupre neljudskosti, ona je to iznad svega činila u privatnom životu. I pored opasnosti po sopstvenu karijeru i život, ona je u periodu od septembra 1941. do aprila 1945. u svom stanu skrivala prijateljicu Jevrejku, kostimografkinju Lili Volf (Lilli Wolff) i time joj spasila život od nacističkog režima. Glad, bolesti i konstantan strah da bi mogle biti otkrivene obilježili su svakodnevnici ovih dvaju žena u tim teškim vremenima. Lilli je čak pod lažnim imenom preživjela operaciju tumora u jednoj bolnici, a da je niko nije prepoznao. Dok je Volf nakon rata emigrirala u SAD, Nef je ostala u Beču i postala miljenica publike posleratnog pozorišta. Nastavila je svoju karijeru u Narodnom pozorištu, pozorištima Burgtheater i Akademiteater, nastavljajući da glumi i nakon što je 1967. godine potpuno izgubila vid. Jad Vašem ju je 1979. proglasio Pravednicom među narodima.

Odkrivanje Dorotea Nef (Dorothea Neff) od strane Jad Vašem (Yad Vashem)

Ela Lingens (Ella Lingens)

ljekarka, „Pravednica među narodima“ (1908–2002)

U Londonu je 1948. objavljeni su memoari bečke ljekarke Ele Lingens pod naslovom „Zatočnici straha“ (Prisoners of Fear). U knjizi Lingens opisuje inferno u koncentracionom logoru Aušvic (Auschwitz) i prikazuje očajničke napore zatvorskih ljekara koji su pokušavali da, bez skoro ikakvih lijekova na raspolaganju, pod kontrolu dovedu epidemije koje su harale. Nakon pripajanja Austrije 1938. godine, Ela i njen suprug Kurt Lingens pomagali su svojim prijateljima Jevrejima u Beču. Skrivali su njihove dragocjenosti, kod sebe u stan

primili par koji je bio proganjen i organizovali su mjesta za skrivanje. Prije nego što im je uspeo bijeg u Švajcarsku, jedan doušnik ih je izdao. Bračni par Lingens rastavili su od trogodišnjeg sina i zatvorili ih u glavni štab Gestapo-a u Beču. Kurt Lingens je poslan sa kažnjeničkom četom u Rusiju, a Ela Lingens je u februaru 1943. prebačena u Aušvic. Iako je prije dolaska čula glasine o ovom logoru u koje nije mogla vjerovati, nije bila pripremljena za ono što ju je tamo očekivalo. „Čak i onaj ko je to prošao, ne može to u potpunosti da pojmi“, napisala je Ela Lingens na kraju njenih memoara iz koncentracionog logora. Jad Vašem je 1980. godine nju i njenog muža proglasio „Pravednicima među narodima“.

Nakon Drugog svjetskog rata

Egzil, povratak i novi počeci

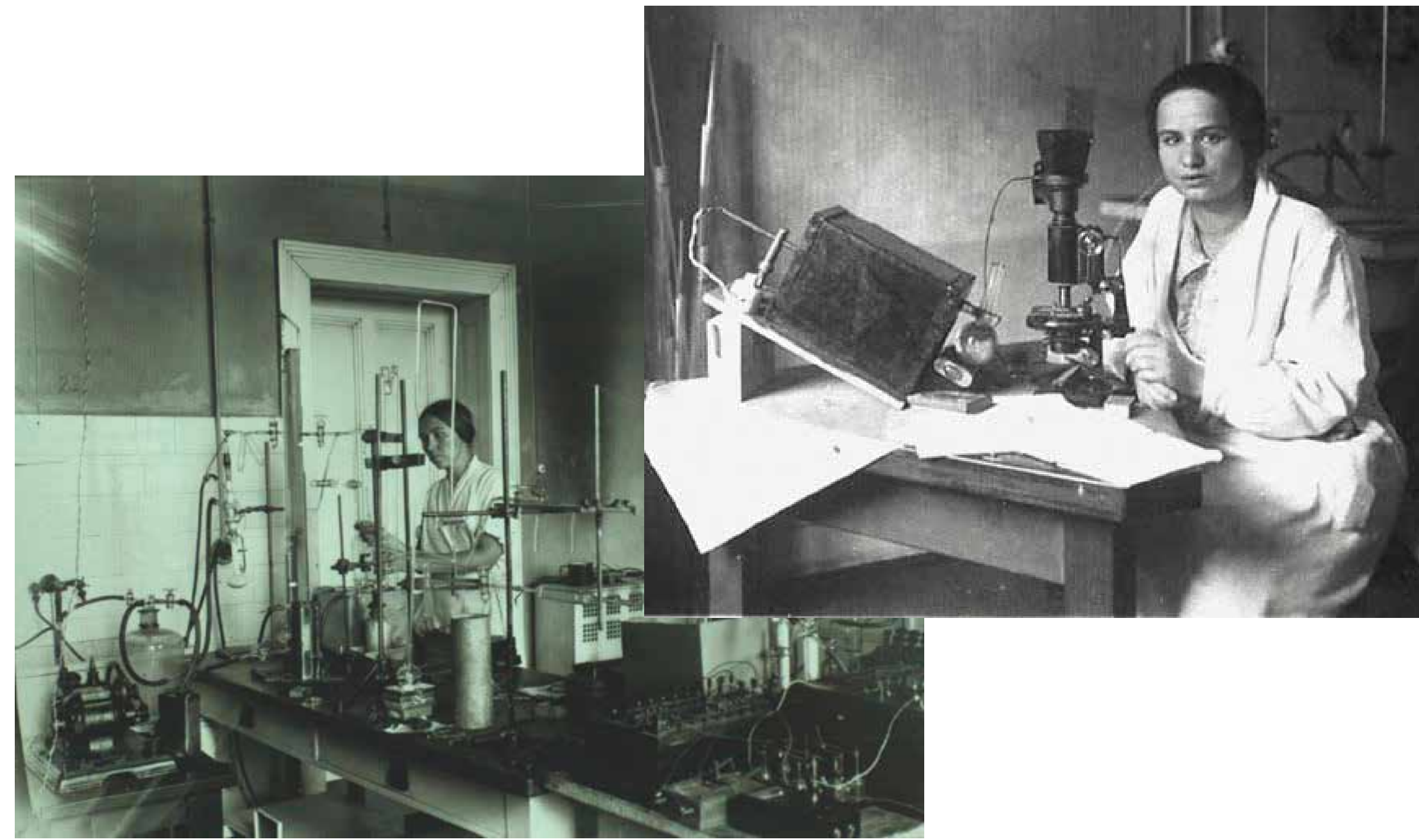
Nakon što su Saveznici oslobodili Austriju, takozvane Trümmerfrauen (žene ruševina), nosile glavninu tereta prilikom ponovne izgradnje zemlje (iako je ova uloga često neopravdano romantizovana). Druge žene doprinosile su

oporavku svoje domovine radeći kao novinarkе ili umjetnice. Ipak, mnogo je znanja, snage i kreativnosti izgubljeno jer je Austrija propustila priliku da zvanično na povratak u domovinu pozove mnoge značajne emigrantkinje.

Marijeta Blau (Marietta Blau)
nuklearna fizičarka (1894–1970)

„Žena i Jevrejka. To dvoje odjednom je jednostavno previše.“ Navodno je upravo ovim razornim stavom javni službenik Univerziteta u Beču odbio prijavu Marijete Blau na mjesto docenta, a posebno jer je Blau imala sve predulove za uspješnu akademsku karijeru. Prepreke sa kojima se Margarete Blau tokom svoje karijere susretala i nedostatak priznanja za života primjer su onoga sa čime su se mnoge njene savremenice, nadarene naučnice, takođe suočavale. Godine 1914. maturirala je uz pohvalu u jednoj privatnoj bečkoj gimnaziji i započela redovne studije fizike i matematike. Nakon što je stekla doktorat 1919. godine, dobila je posao naučnice u Frankfurtu i Berlinu, ali se ipak vratila u Beč, gdje je neplaćeno radila u Institutu za fiziku. Tu je prije svega učestvovala u razvoju fotografskih metoda za detekciju pojedinačnih subatomske čestice, što je pionirski poduhvat započet u Beču. Zbog jevrejskog porekla

bila je primorana da napusti zemlju 1938. godine, nakon čega je Albert Ajnštajn (Albert Einstein) uspeo da joj nađe namještenje na Narodnom politehničkom institutu u Meksiko siju (Instituto Politécnico Nacional in Mexico City). Godine 1944. godine preselila se u SAD i nastavila svoj akademski rad na univerzitetima u Njujorku, Long Ajlendu i Floridi. Dvaput je Ervin Šredinger (Erwin Schrödinger) uzaludno predlagao za Nobelovu nagradu za fiziku. Zdravlje joj je tada uslijed dugogodišnje izloženosti radioaktivnom zračenju bilo već veoma narušeno. Godine 1960. vratila se u Beč, gdje je – opet bez naknade – sve do 1964. godine nastavila svoj rad na Institutu za istraživanje radijuma. Godine 1962. Austrijska akademija nauka dodijelila joj je nagradu „Ervin Šredinger“, ali je nije primila u članstvo. Marijeta Blau je 1970. godine potpuno osiromašena u Beču podlegla raku.

Stela Kadmon (Stella Kadmon)
upravnica pozorišta (1902–1989)

Nakon prvih angažmana u pozorištima u Lincu i Moravskoj Ostravi, austrijski komičar Fric Grinbaum (Fritz Grünbaum) podstakao je Stelu Kadmon, apsolvantkinju Maks Rajnhart seminarara (Max-Reinhardt), da se oprobaju u polju stand-up komedije. Iako planirana zajednička revija nije realizovana, Stela Kadmon je 1926. godine debitovala kao šansonjerka pjevajući Grinbaumove pjesme u bečkom kabareu „Paviljon“ (Pavillon), nakon čega je uspješno nastupala na poznatim kabaretskim pozornicama u Beču, Minhenu, Berlinu i Kelnu. Godine 1931. godine bila je suosnivačica prvog političkog kabarea u Beču, koji se zvao „Kod dragog Augustina“ i nalazio se u podrumu ispod kafea Prikl (Café Prückl) koji i danas postoji. Ona je upravljala

kabareom sve dok ga 1938. godine nisu zatvorili nacionalsocijalisti. Tada je Kadmon, budući Jevrejka, bila primorana na emigraciju. Nakon što je stigla u Tel-Aviv, Kadmon je osnovala kabare „Papillon“ na hebrejskom jeziku, gdje su se takođe organizovane muzičke i književne večeri na njemačkom. Nakon povratka u Beč 1947. godine ponovo je preuzela upravu „Kod dragog Augustina“, (koji je u međuvremenu Fric Ekhart (Fritz Eckhart) bio ponovo otvorio). Preobrazila ovo mjesto u dom avangardnog pozorišta. Na scenu je uspješno 1948. postavila Brehtov komad „Strah i beda Trećeg Rajha“ (Furcht und Elend des dritten Reiches). Tada je i svom pozorištu dala novo ime - „Pozorište hrabrosti“ (Theater der Courage). Ovim pozorištem, koje je postalo lider za čitavu nezavisnu scenu dramskih umjetnosti u Austriji, Kadmon je upravljala sve do njegovog zatvaranja 1981. godine.

Hilde Špil (Spiel)
književnica (1911–1990)

Hilde Špil je nakon mature u školi za djevojke Eugenije Švarcvald (Eugenia Schwarzwald) studirala filozofiju i doktorirala 1936. godine. Već za vrijeme studija, godine 1933, objavila je svoj prvi roman „Kati na mostu“ („Kati auf der Brücke“) – iscrpnu kontemplaciju o ljubavi u kojoj je pokazala da je prozrela društveno konstruisanu razliku polova. Godine 1936. godine se udala za pisca Petera de Mendelsona (Petera de Mendelssohn), s kojim je zbog antisemitske politike Austrije otišla u egzil u London. Godine 1941. Hilde Špil je postala britanska državljanka i pisanje joj je tada postalo profesija. Uskoro je postala ugledna novinarka i esejistkinja, koja je objavljivala za velike novine kao što su „New Statesman“, „Die Welt“ ili „The Manchester Guardian“. Tokom

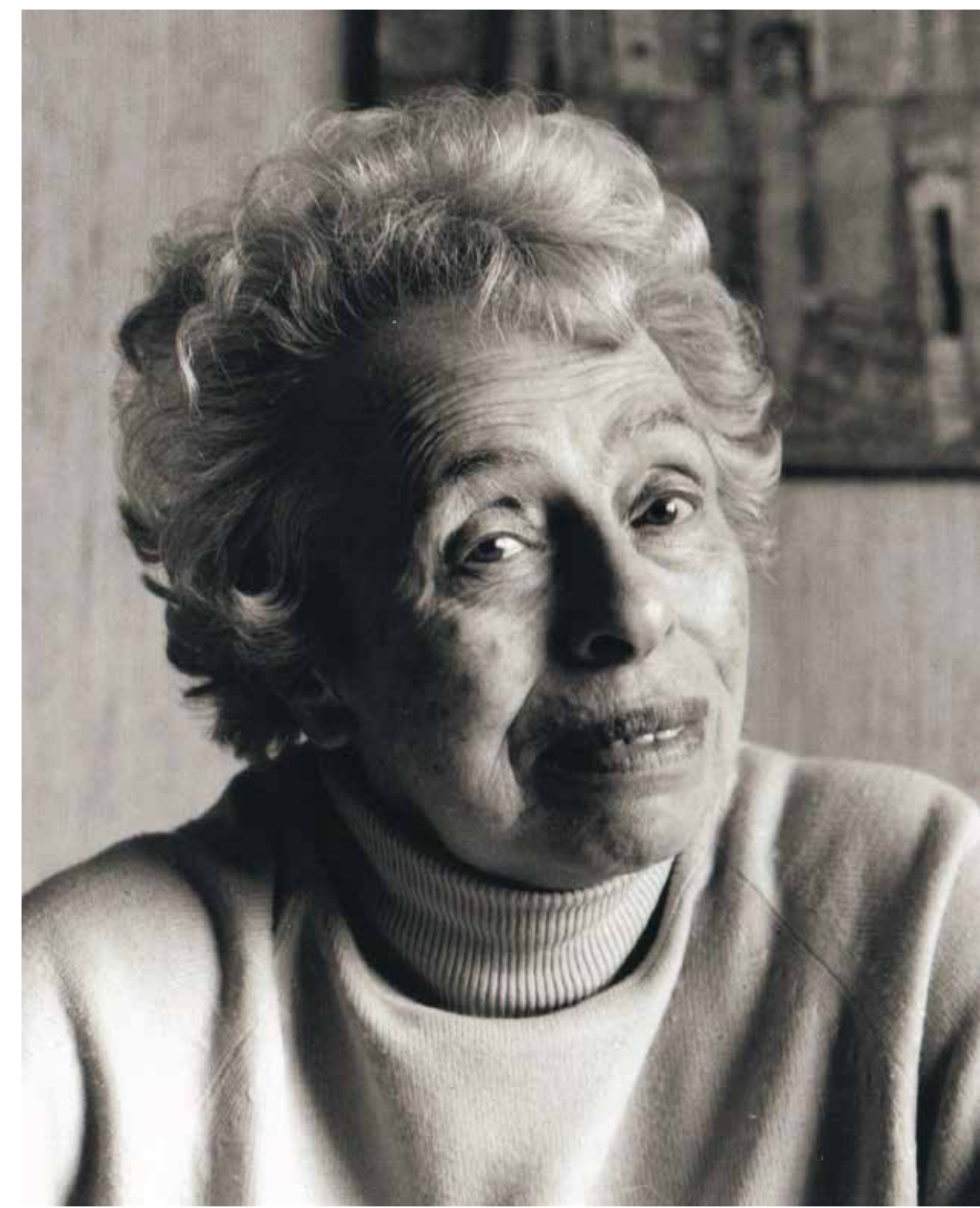
čitavog života bila je nezadovoljna time što ima premalo vremena za pisanje književnosti. Kao književna kritičarka je, međutim, bila izuzetno uticajna i pomogla je, između ostalog, autorima kao što je Hajmito fon Doderer (Heimito von Doderer) da se probiju. Održavala je duge i turbulentne odnose sa Elijasom Kanetijem (Elias Canetti) i Fridrihom Torbergom (Friedrichom Torberg). Godine 1963. vratila se u Austriju, gdje je njen „omiljeni neprijatelj“ Torberg sprečio da bude izabrana za predsjednicu austrijskog PEN kluba. Iz protesta je prešla u njemački PEN klub gdje se zajedno sa Hajnrihom Belom (Heinrichom Böll) angažovala za Komitet „Pisci u zatvoru“.

Mina Lahs (Minna Lachs)
pedagoginja (1907–1993)

Mina Lahs je tokom Prvog svjetskog rata s porodicom morala da pobjegne iz svog rodnog mjesta – multilingvalnog grada Terebovlja (Galicija) u Beč. Tu je studirala germanistiku, romanistiku, psihologiju i pedagogiju i doktorirala 1931. godine na temu njemačke istorije geta. Uskoro, pripajanje Austrije Njemačkoj je primoralo je Minu Lahs na ponovni beg. Sa mužem i dvomjesečnim sinom najprije je emigrirala u Ciri, a zatim u Njujork. U američkom egzilu radila je u privatnim školama, organizovala čitalačka okupljanja i diskusije i proširila svoju specijalizaciju u oblasti pedagogije. Godine 1947. godine vratila se u Beč i tamo

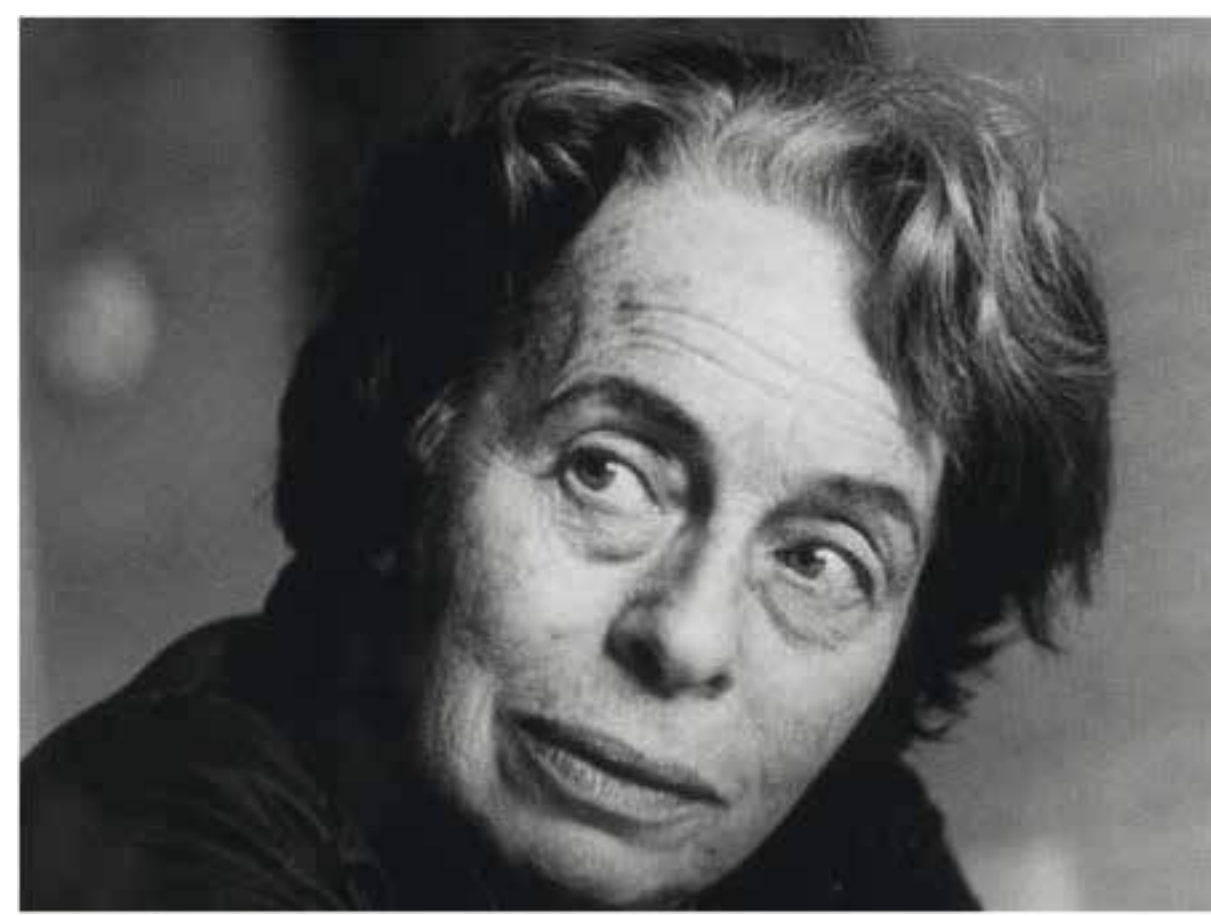
nastavila karijeru nastavnika. Kao direktorka (1954–1972) ženske gimnazije Hajcingergase (Haizingergasse) Mina Lahs uvela je moderne, slobodoumne nastavne metode i nastojala je da razvija svijest za savremenu književnost i političko obrazovanje. Godine 1956. postala je potpredsjednica austrijske komisije za UNESCO, gdje je svojim dugogodišnjim znanjem i iskustvom doprinosila oblasti obrazovanja kao predsjedavajuća Komisije za obrazovanje. Kao urednica antologije „I šalju one svoju pjesmu“ („Und senden ihr Lied aus“, 1963) prikupila je i objavila poeziju austrijskih autoriki od 12. do 20. vijeka i tako značajno doprinijela ponovnom otkriću mnogih već zaboravljenih pjesnikinja.

Mira Lobe
književnica (1913–1995)

„A možda ja u stvari i ne postojim?“, pita se „Maleni Jasam-Ja“, najpoznatiji lik iz knjiga za djecu Mire Lobe na početku svoje potrage za vlastitim identitetom, koja na kraju vodi do spoznaje: „Sigurno da postojim: Ja sam ja!“ Mira Lobe je napisala više od 100 knjiga za djecu i mlade, prevedenih na preko 30 jezika prevedenih i zasutih brojnim nagradama. Pored „Malenog Jasam-Ja“, za koje je Lobe dobila Austrijsku državnu nagradu za književnost za djecu i mlade, djeca u cijelom svijetu poznaju njene pripovijetke „Baka na jabuci“ („Die Omama im Apfelbaum“, 1965), „Valerie i ljuljaška za laku noć“ („Valerie und die Gute-Nacht-Schaukel“, 1981) ili „Gegijevi“ („Die Geggis“, 1985). Zbog jevrejskog porekla u zemlji koja je u to vrijeme postala dio nacional-socijalističke Njemačke, Mira Lobe nije mogla da upiše studije germanistike i

istorije umjetnosti. Godine 1936. emigrirala je u Tel Aviv, gdje se u ljeto 1940. godine udala za njemačkog glumca i režisera Fridriha Lobe (Friedrich Lobe). Tu je započela rad na knjizi za djecu na hebrejskom pod naslovom „Insu-Pu, ostrvo izgubljene djece“ („Insu-Pu, die Insel der verlorenen Kinder“), koja je kasnije izašla na njemačkom, a decenijama kasnije adaptirana je za britansku televiziju pod nazivom „Ostrvo djece“. Suprugov posao na kraju ih je odveo u Beč, gdje je Mira napisala najveći dio svojih knjiga. Njih 45 uradila je u saradnji sa ilustratorkom Suzi Vajgel (Susi Weigel), koja im je dala vizuelno prepoznatljivu notu. Lobe i Vajgel zajedno su postavile nove standarde u oblasti književnosti za djecu i mlade. Do današnjeg dana, priče Mire Lobe mladim čitaocima prenose ljudske vrijednosti kao što su zajedništvo, pravda, solidarnost i razumijevanje za autsajdere i slabe, ali naglašavaju i nužnost lične slobode, samopotvrđivanja i kritičnosti prema autoritetima.

„Moja namjera: stići!“

Žene koje pišu

Od druge polovine 20. vijeka austrijske žene postajale su sve vidljivije u javnom diskursu. Najjasnije se to vjerovatno može prepoznati po iznenađno velikom broju

svjetski poznatih autorki, koje su postale najvažniji književni glasovi njemačkog govornog područja.

Ingeborg Bahman (Ingeborg Bachmann)
književnica (1926–1973)

U Klagenfurtu rođena Ingeborg Bahman dan kada su Hitlerove trupe umarširale u Austriju smatrala je danom kada se njeno djetinjstvo završilo. U jesen 1946. godine Bahman se preselila u Beč kako bi studirala filozofiju, germanistiku i psihologiju. Još tokom svog života u Klagenfurtu objavila je svoju prvu pripovijetku „Trajekt“ (Die Fähre) u časopisu „Kärntner Illustrierte“. Beč joj je sada pružio mogućnost da objavi i prve pjesme i da bude dio književnog kruga oko Hansa Vajgela (Hans Weigel). Tu je upoznala i Pola Selana (Paul Celan), kojije formativno djelovao na njeno dalje književno stvaralaštvo. Bahman je 1950. godine doktorirala na temu recepcije Martina Hajdegera (Heidegger), a nakon nekoliko boravaka u inostranstvu, počela je

da radi kao urednica radio-stanice Crveno/Bijelo/Crveno. Godine 1952. godine privukla pažnju kao debitantkinja na zasjedanju književnog udruženja 47. Nakon objavljivanja prve zbirke pjesama „Oročeno vrijeme“ (Die gestundete Zeit, 1954), preselila se u Italiju gdje je radila kao slobodna književnica. Ingeborg Bahman je za svoju liriku i prozu dobila mnogobrojna odlikovanja, između ostalog nagradu književnog udruženja 47 (1953), Nagradu Georg Bihner (Georg Büchner, 1964) i Veliku austrijsku državnu nagradu za književnost (1968). Njen roman „Malina“ (1971) koji se tumači kao njeno suočavanje sa vezom sa Maksom Frišom (Max Frisch), postao je internacionalni bestseller. Bahman je 1973. godine poginula na tragičan način. Prilikom požara u njenom stanu u Rimu zadobila je teške opekotine kojima je podlegla tri sedmice kasnije.

Ilze Ajhinger (Ilse Aichinger)
književnica (1921–2016)

„Ne preživi se sve što se preživi“ - tako glasi jedna rečenica Ilze Ajhinger. Kao polujevrejsko dijete bila je meta antisemitskih progona koje su sprovodili nacionalsocijalisti. Njena sestra bliznakinja, Helga, godine 1939. uspjela je da, zahvaljujući naporima za spašavanje djece poznatim pod nazivom Kindertransport, pobjegne u Veliku Britaniju, dok je Ilze s majkom ostala u Beču. Izmakle su pogromima za razliku od bake, tetaka i stričeva, koji su deportovani u Minsk i tamo ubijeni. Ajhinger je nakon završetka rata započela studije medicine, koje je uskoro prekinula, kako bi dovršila autobiografski roman „Veća nada“ („Die größere Hoffnung“, 1948). Još tokom studija izašli su mnogobrojni njeni eseji, između ostalog „Četvrta kapija“ („Das vierte Tor“), u kome su po prvi put u austrijskoj književnosti tema koncentracioni logori smrti. Za djelo „Priče iz ogledala“

(Spiegelgeschichte) dobila je nagradu književnog udruženja 47, što ju je učinilo poznatom široj publici i doprinijelo tome da sve više bude u mogućnosti da živi od književnog rada. Uz to je učešćem na zasjedanju književnog udruženja 47 upoznala književnike i književnice kao što su Ingeborg Bahman (Ingeborg Bachmann), Pol Selan (Paul Celan), Tomas Bernhard (Thomas Bernhard), i posebno Ginter Ajh (Günter Eich), s kojim se vjenčala 1953. godine. Nakon smrti supruga i majke, Ilze Ajhinger je prihvatila poziv izdavačke kuće Fišer (Fischer) i otišla u Frankfurt, ali se 1988. godine vratila u Beč. Njeno književni opus obuhvata romane, pripovijetke i kratku prozu, ali i radio drame i priloge za dnevne novine „Der Standard“. Ajhinger, koja je 1995. godine dobila Veliku austrijsku državnu nagradu, do danas živi u Beču, gdje skoro svakodnevno posjećuje svoj omiljeni Café Demel na trgu Svetog Mihajla (Michaelerplatz).

Marlen Haushofer
književnica (1920–1970)

„Zid“ (Die Wand, 1963), treći i najuspješniji roman Marlen Haushofer, opisuje sudbinu žene koja je odsječena od civilizacije usred planinskih divljina ograđenih nepremostivim zidom. Samoća, društvena tjeskoba, građanska porodica i uzori koji su ograničavali život žena – bili su teme mnogih djela Marlen Haushofer. Nakon neuspjele veze s ocem svog prvog djeteta, godine 1940. upoznala je studenta medicine Manfreda Haushofera, s kojim je dobila sina. U Beču je studirala germanistiku i historiju umjetnosti, ali je odustala od disertacije i počela da objavljuje svoje prve pripovijetke. Suprugov posao zahtijevao je preseljenje u Stejr (Steyr) u Gronjoj Austriji godine 1947. Ali Marlen Haushofer je i dalje tražila kontakt sa austrijskom književnom scenom. Prvo je pripadala krugu oko Hermana Hakela (izdavač književnog lista „Lynkeus“), a onda

krugu oko Hansa Vajgela (Weigel), koji se okupljao u kafu Raimund. Na Vajgelov savjet Haushofer nije objavila svoja prva dva romana, već je 1952. godine objavila pripovijetku „Peta godina“ (Das fünfte Jahr) za koju je nagrađena Malom austrijskom državnom nagradom. Izdavačka kuća Zsolnay objavila je između 1955. i 1957. njene romane „Šaka života“ („Eine Handvoll Leben“) i „Skrivena vrata“ (Die Tapentür). Oba teksta se bave teškim pokušajima ženske emancipacije. Privatni život Marlen Haushofer je bio okarakterisan krizama i 1958. godine je izašla novela „Kako smo ubili Stelu“ (Wir töten Stella), u kojoj je porodica predstavljena kao nešto egzistencijalno destruktivno. I njen posljednji roman „Mansarda“ (Die Mansarde, 1969) opisuje varljivu idilu građanskog braka, koji se još samo prividno održava. Marlen Haushofer je umrla 1970. godine od raka kostiju u jednoj bečkoj bolnici.

Kristine Lavant (Christine Lavant)
književnica (1915–1973)

Kristine Lavant rođena je 1915. godine kao najmlađe od devetoro djece nepokretnog rudara Georga Tonhauzera (Thonhauser) i pomoćne krojačice Aneudolini Lavantu Koruskoj. Imesvojerodn doline je uzela kao pseudonim. Kao dijete Kristine je, budući slaba i bolešljiva, društveni outsider. Ali već rano je pokazala interesovanje za književnost, a i sama je počela da piše. Nakon smrti roditelja, dvadesetčetverogodišnja Kristine udala se za dosta starijeg slikara Jozefa (Josef) Haberniga. Par je živio povučeno i u dosta teškim finasijskim uslovima. Glave umotane u seosku maramu, upalnih obraza i prodornih očiju, mršavog povijenog tijela, kao i njena fascinacija religijom, mitologijom i filozofskom literaturom doprinijeli su njenom

imidžu „travarke koja piše pjesme“. Ipak, mnoga značajna imena austrijske književne scene odavala su ozbiljna priznanja za njenu poeziju. Godine 1948. godine, Brentano - renomirana izdavačka kuća Viktora Kubzaka (Victor Kubzak), počela je da objavljuje njene tekstove, između ostalog njenu pripovijetku „Dijete“ (1948.), zbirke pjesama „Nedovršena ljubav“ (1949.) i „Prosjakač dzjela. Pjesme“ („Die Bettlerschale. Gedichte“, 1956.). Posljednje godine života Kristin Lavant bile su okarakterisane smjenama između boravaka u bolnici i umjetničkog uspjeha. Godine 1970. godine, tri godine pred smrt, dobila je Veliku austrijsku državnu nagradu za književnost.

Mari fon Ebner-Ešenbah (Marie von Ebner-Eschenbach)
književnica (1830–1916)

Mari fon Ebner-Ešenbah rođena je 1830. godine kao baronica Dubska (Dubský) u dvorcu Zdislavice kod Kremsiera (Kremsier, danas Kroměříž) u Moravskoj. Njeni roditelji – otac iz stare austrijske porodice, a majka iz protestantske porodice sa sjevera Njemačke, još od malena su podsticali njenu želju za učenjem i njeno veliko interesovanje za književnost, filozofiju i pozorište. Ipak su njenu namjeru da se bavi pisanjem kao profesijom smatrali „nečim pogrešnim i grešnim“, kako Mari navodi u svojoj autobiografiji „Moje djetinjstvo“ (Meine Kinderjahre). Godine 1848, sa osamnaest godina, udala se za svog rođaka Morica fon Ebner-Ešenbaha (Moritz von Ebner-Eschenbach), koji je prvo predavao fiziku i hemiju na Vojno-inženjerskoj akademiji u Znojmu, dok se godine 1856. ovaj par bez djece nije preselio u Beč. Tu se Mari fon Ebner-Ešenbah pre svega posvetila književnom radu, naročito pisanju

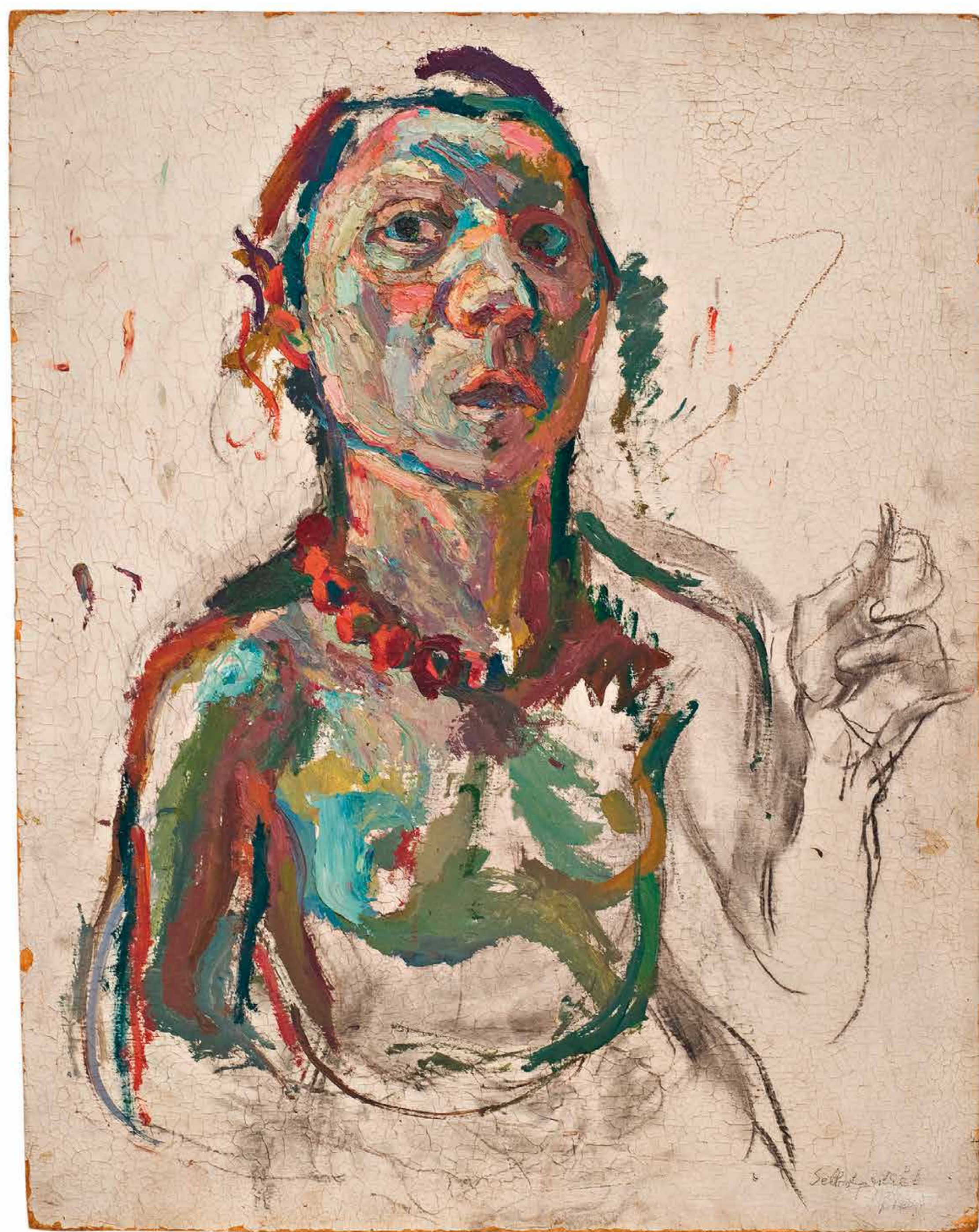
pozorišnih komada. Kao dramaturg, ipak, nije imala uspjeha, a većina njenih pozorišnih djela nikad nije doživjela izvedbu. Uspjeh je doživjela upravo onom književnom vrstom, koju je sama smatrala „najskromnijom formom“ književnosti – pripovijetkom. Njen kratki roman „Božena“, kao i „Priča jedne sluškinje“ (Die Geschichte einer Magd, 1876), „Aforizmi“ (Aphorismen, 1880), „Seoske i dvorske priče“ (Dorf- und Schlossgeschichten, 1883), koje obuhvataju i njenu najpoznatiju novelu „Krambambuli: Priča o psu“ (Krambambuli), kao i njen roman „Dijete zajednice“ (Das Gemeindegeld, 1887) utemeljili su prijem njenih pripovijetki u „kanon austrijske književnosti“. Njeno poreklo iz imućne aristokratske porodice nije umanjilo interesovanje Ebner-Ešenbah za „obične ljude“. Njena djela, u duhu austrijskog kasnog prosvjetiteljstva, slikaju prije svega portrete društvenih outsidera i pripadnike niže klase. Godine 1899. postala je prva žena dobitnica austrijskog Ordena za nauku i umjetnost.

Novo samopouzdanje

Jake žene osvajaju svet

Velika dostignuća književnica, muzičarki, slikarki i mnogih drugih žena posramljuju sve one koji su osporavali ili još uvijek osporavaju sposobnost žena da postignu najviše ciljeve apstraktne ili umjetničke prirode. Ali, čak i danas, žene se i dalje suočavaju sa

očiglednim i suptilnim preprekama u svim profesijama i životnim projektima. Što znači da, iako je emancipacija žena mnogo postigla i ima još mnogo toga da se uradi!

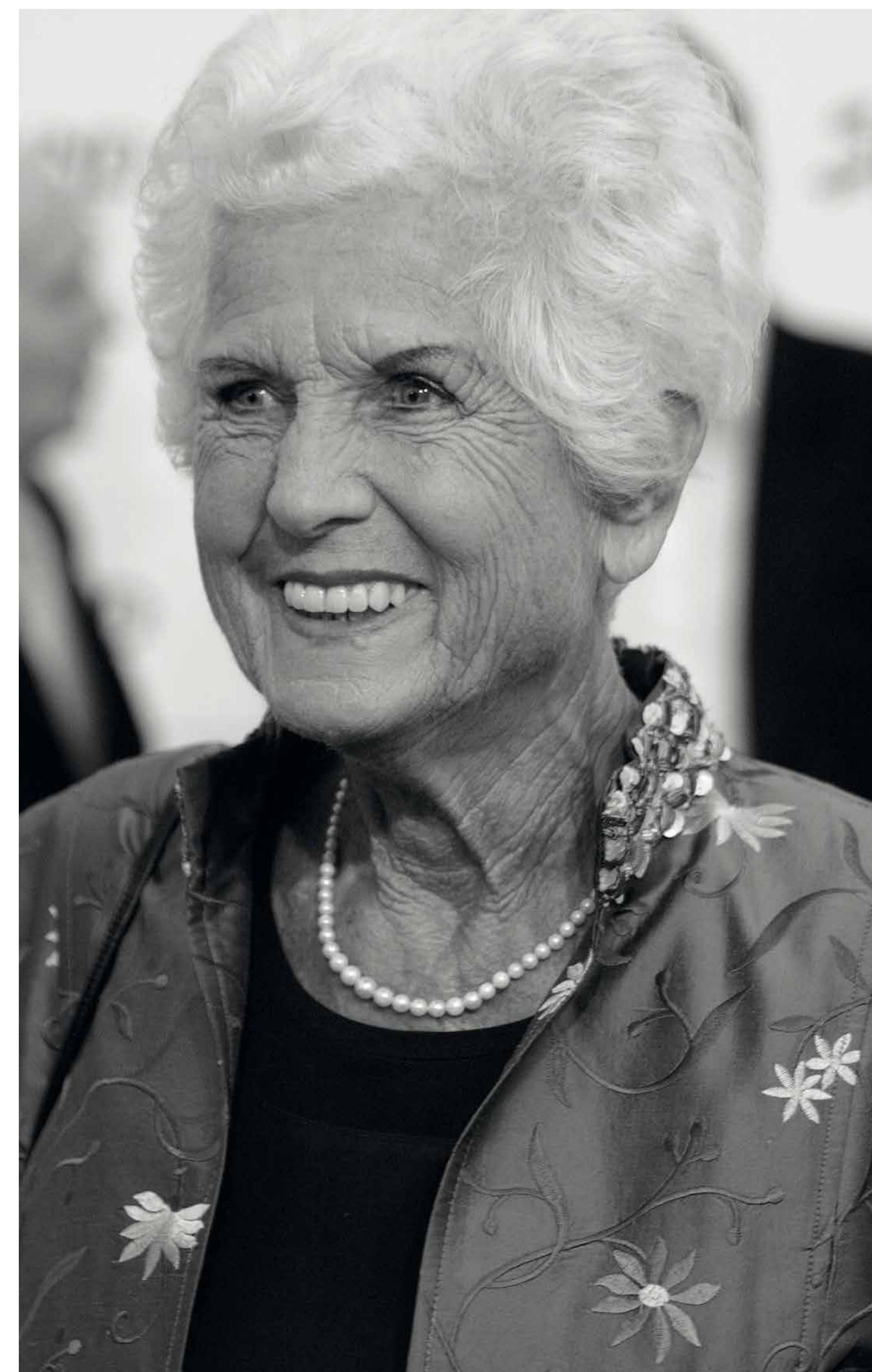

Marija Lasnig (Maria Lassnig)
likovna umjetnica (1919–2014)

Prvi značajni impulsi Marije Lasnig u svijetu likovnih umjetnosti došli su u formi njenog „slikarstva tjelesnog osjećaja“. Godine 1980. zajedno sa VALIE EXPORT predstavljala je Austriju na Bijenalu u Veneciji. Iste godine preuzela je profesuru za slikarstvo na Univerzitetu primijenjenih umjetnosti u Beču, kao prva žena na njemačkom govornom području na takvoj poziciji. U svojoj klasi je Lasnig, tada već međunarodno priznata umjetnica, osnovala prvi studio za učenje animacije u Austriji. Bila je prva žena dobitnica Velike austrijske državne nagrade za likovnu umjetnost. Godine 2013. Marija Lasnig je dobila Zlatnog lava venecijanskog bijenala za životno djelo. Tada devedesetogodišnja slikarka bila je dimnuta, ali je već bila preslaba da lično preuzme nagradu.

Freda Majsner-Blau (Meissner-Blau)
aktivistkinja za zaštitu okoline i političarka (1927–2015)

Freda Majsner-Blau postala je značajna figura u Austriji svojim angažmanom u građanskim inicijativama. Godine 1978. dala je krucijalni doprinos kampanji da se referendumom jedva izbjegne puštanje u pogon već izgrađene nuklearne elektrane u mjestu Cvetendorf (Zwentendorf). Njena hrabrost i uvjerenja takođe su igrali važnu ulogu u okupaciji močvarno-šumskog područja kod Hainburga – kampanji koja je uspješno obustavila izgradnju planirane hidroelektrane na Dunavu. Majsner-Blau formalno je ušla u politiku godine 1986. kada je kao suosnivačica austrijske stranke Zelenih bila njihov kandidat za saveznu predsjednicu zemlje. Dobila je samo 5,5 posto glasova, ali postala vodeća kandidatkinja ove novoosnovane partije u njenoj trci za parlament. Mlada partija uspjela je da uđe u parlament, što je Majsner-Blau učinilo prvom ženom predsjednicom parlamentarne stranke. Kasnije je Majsner-Blau prestala da se bavi politikom i radila je za međunarodne organizacije, pisala knjige, držala brojna predavanja ... Othranila je, uglavnom sama, troje djece.

Marija Šaumajer (Maria Schaumayer)
ekonomistkinja i političarka (1931–2013)

Marija Šaumajer (Maria Schaumayer) je od 1990. do 1995. godine bila predsjednica Narodne banke Austrije i time prva žena u svijetu koja je bila na čelu jedne nacionalne banke. Zalagala se za pristupanje Austrije Evropskoj uniji i značajno djelovala u pripremanju evropske monetarne reforme. U gradu Beču bila je i izvršna gradska vijećnica ispred Narodne parije Austrije. Vlada Austrije zadužila ju je da riješi pitanje odštete za 150.000 osoba koje su pod nacionalsocijalističkim režimom bile primorane na

prinudni rad. Velikom umećem uspješno zaključila međunarodne pregovore o tom važnom poglavlju austrijske skorije istorije. Šaumajer nije samo kao uzor podsticala karijere žena. U jednom intervjuu je naglasila koliko je važno javno ukazivati na postojanje tzv. „staklenih plafona“ koji stoje na putu karijerama žena – upravo zato da bi oni mogli biti razbijeni. Ona je zaista probijala led. Godine 1991. osnovala je fondaciju za podsticanje žena u bavljenju naukom i biznisom. Godine 2006. postala je prva žena počasna članica austrijske Akademije nauka.

Valie Export

likovna umetnica (*1940)

Valie Export, rođena kao Waltraud Lener (Waltraud Lehner), stekla je ime kao umjetnica performansa, posebno kasnih 60-ih i ranih 70-ih godina. Slavu je stekla akcijom „Tapp- und Tastkino“ 1968. godine, koju je prvi put izvela u okviru 1. Evropskog susreta nezavisnih kinematografa u Minhenu. Ulicom je na svom nagom torzou nosila je metalnu kutiju nalik na bioskopsku scenu sa zavjesom kroz koju su prolaznici mogli da joj dodirnu grudi – 12 sekundi svaku. Ta akcija donijela je bioskop direktno do ljudi i podstakla ih na promišljanje o stereotipnom predstavljanju žena u filmovima. Ova njena akcija raskrinkala je medij filma koji sa jedne strane simulira oličjenje prave seksualne slobode dok zapravo uskraćuje istinsko seksualno iskustvo. Od tada EXPORT, umjetnica medija, performansa i filma, otvara izložbe širom sveta i učestvuje na filmskim i video festivalima. Godine 2015. godine u Lincu je osnovan VALIE EXPORT Centar, internacionalno mjesto istraživanja za medijsku i umjetnost performansa.

Elfride Jelinek (Elfriede Jelinek)
književnica (*1946)

Godine 2004. Nobelova nagrada za književnost prvi put je otišla u Austriju zahvaljujući Elfridi Jelinek i njenom „muzikalnom toku glasova i kontra-glasova u romanima i dramama, koji jedinstvenom jezičkom strašću razotkrivaju apsurdnost i prisilnu moć društvenih klišea“. Jelinek piše romane, eseje i drame, a otkako je dobila Nobelovu nagradu većinu dijela objavljuje isključivo na svojoj internetstranici. Kao književnica neprekidno se suočava sa neprijatnostima kojih su njene muške kolege pošteđene. Na primjer, njen čuveni roman „Pijanistkinja“ (Die Klavierspielerin) i dalje nailazi na neprimjerene biografske interpretacije koje ometaju dublja tumačenja ovog dijela. Jelinek je poznata po svom provokativnom načinu rušenja jezičkih i društvenih klišea dok nemilosrdno razotkriva represivne i nepravedne klasne odnose i odnose među polovima. Iznova se javno protivio ksenofobiji i nasilju. U svom komadu „Štićenici“ (Die Schutzbefohlenen) koristi motive iz Eshilove tragedije „Hiketide“ da opiše situaciju tražilaca azila u Evropi, gdje bi bar ljudska prava trebalo da važe za sve.

Olga Neuwirth

kompozitorica (*1968)

Olga Nojvirt izgradila je svoju karijeru u oblasti muzike – umjetničke forme u kojoj se uloga žena tradicionalno svodi na interpretatorsku. Na svjetskoj muzičkoj sceni, kojom još uvijek dominiraju muškarci, posebno kada su u pitanju egzistencijalno važni grantovi za profesuru kao i dobro dotirane nagrade, njeno ime i rad visoko su pozicionirani. Ova savremena kompozitorica stekla je međunarodnu slavu kada je sa 22 godine komponovala mini opere inspirisane djelima Elfride Jelinek. Među ovim dvjema umjetnicama razvilo se inspirativno prijateljstvo koje je rezultiralo brojnim zajedničkim projektima. Njihovi slični stavovi vide se kroz izjave koje su davale. Nojvirt se obraća slušaocima i slušateljicama koji misle samostalno i svjesno, koji „razumiju uobičajeno, prevazilaze ono što preovladava i otiskuju se u nepoznato“. Godine 2010. Nojvirt je bila prva žena koja je dobila Veliku austrijsku državnu nagradu za muziku.

